

DIPLOMDARBS

N A U D A S

A P G R O Z Ī B A S Ā T R U M S .

Latvijas Universitātes
Tautsaimniecības un Tiesību zinātnes nodaļas

Tautsaimniecības
nodaļas studentes Merijas DANEMANIS

Matr.nr. 17003.

I E V A D S .

Naudas teorijas jautājumi tapuši sevišķi aktuāli beidzamajos gadu desmitos sakarā ar pārdzīvotām inflācijas un deflācijas krīzēm un ar naudas sistēmas atraisīšanos no zelta bāzes.

Saimniecības politikas prasības lika iedziļināties dažādās naudas teorijās, lai dotu valstīm iespēju izvairīties no inflācijas un deflācijas briesmām.

Par svarīgu faktoru saimniecības dzīvē, bet jo sevišķi naudas vērtības noteikšanā, izrādījās arī naudas apgrozības ātrums, kam agrāk nepiegrieza tik lielu vērību.

Šis darbs ir veltīts naudas apgrozības ātrumam.

Pēc naudas apgrozības ātruma jēdziena noskaidro-

šanas šinī darbā aplūkota arī naudas apgrozības ātruma loma naudas kvantitates teorijā, ar ko agrāk, bet pa lielākai daļai arī tagad, galvenā kārtā saistīti pētījumi par naudas apgrozības ātrumu.

Darba nākošā nodaļa veltīta faktoriem, kas nosaka naudas apgrozības ātrumu. Pēc tam skārts arī jautājums par naudas apgrozības ātruma mērīšanu.

Visu šo jautājumu iztīrīšana mums dod iespēju novērtēt naudas apgrozības ātruma nozīmi saimniecības dzīvē, ieskaitot arī tās naudas reformas, kas cenšas regulēt saimniecības dzīvi regulējot naudas apgrozības ātrumu, kā arī naudas apgrozības ātruma nozīmi naudas teorijā.

I. N A U D A S A P G R O Z Ī B A S Ā T R U -
M A J Ē D Z I E N S .

Saimniecības teorijā sastopami dažādi naudas apgrozības ātruma jēdzieni. James Mill's, tāpat arī viņa dēls John's Stuart's Mill's, par naudas apgrozības ātrumu sauc naudas apgrozības ātrumu vai pāreju no vienām rokām otrajās, lai vienreizēji pārdotu visas preces. +)

Kā redzams, tad šinī definīcijā pilnīgi trūkst laika elements.

Zviedru tautsaimnieks Viksels (Knut Wicksell) turpretim par naudas apgrozības ātrumu sauc to reižu skaitu, cik esošie naudas gabali zināmā laika sprīdī, piemēram gadā laikā, pirkšanas pārdošanas ceļā caur rokām gājuši. ++)

+) Mill "Elements of Political Economy". Sec.7. Pēc Diel-Mombert. Vom Geld I. W.N. Senior. 106 lpp.

++) Wicksel, Geldzins und Güterpreise. 46 lpp. Pēc Dr. Josef Feilen. Umlaufgeschwindigkeit des Geldes. Berlin & Leipzig 1923. 77 lpp.

I. N A U D A S A P G R O Z Ī B A S Ā T R U -
M A J Ē D Z I E N S .

Saimniecības teorijā sastopami dažādi naudas apgrozības ātruma jēdzieni. James Mill's, tāpat arī viņa dēls John's Stuart's Mill's, par naudas apgrozības ātrumu sauc naudas apgrozības ātrumu vai pāreju no vienām rokām otrajās, lai vienreizēji pārdotu visas preces. +)

Kā redzams, tad šinī definīcijā pilnīgi trūkst laika elements.

Zviedru tautsaimnieks Viksels (Knut Wicksell) turpretim par naudas apgrozības ātrumu sauc to reižu skaitu, cik esošie naudas gabali zinamā laika sprīdī, piemēram gadā laikā, pirkšanas pārdošanas ceļā caur rokām gājuši. ++)

+) Mill "Elements of Political Economy". Sec. 7. Pēc Diel-Mombert. Vom Geld I. W.N. Senior. 106 lpp.

++) Wicksel, Geldzins und Güterpreise. 46 lpp. Pēc Dr. Josef Feilen. Umlaufgeschwindigkeit des Geldes. Berlin & Leipzig 1923. 77 lpp.

Šinī definīcijā ietelp jau laika moments.

Irving's Fisher's, lielais amerikāņu tautsaimnieks, kas sevišķi dziļi pētīja naudas apgrozības ātruma problēmu, definēja naudas apgrozības ātrumu kā rādītāju, kurš rodās, ja gada laikā samaksāto preču daudzumu izdala uz apgrozībā esošo naudas daudzumu. ++)

Šeit laika moments vēl vairāk pasvītrots, nekā Vikseļa definīcijā, bet turpretim trūkst piezīmes par pāreju no vienām rokām otrajās. Fišera definīcijā jāatzīmē, ka šeit naudas apgrozījuma ātrums vairs nav reāls (kā tas ir Vikseļa definīcijā), bet tikai matematisks jēdziens.

Šumpeters redz naudas apgrozījuma ātrumu tānī faktā (ko viņš dēvē par eficienci), ka viena un tā pati naudas vienība vienā saimniecības procesā periodā vairākas reizes top par naudas ienākuma elementu, un kā tāda tiek izdota. +++)

Saskaņā ar Šumpetera definīciju, naudas ienākums tad arī no viņa top apzīmēts kā naudas kvantitātes

++) Irving Fisher. Die Kaufkraft des Geldes, ihre Bestimmung und Beziehung zu Kredit, Zins u. Krisen. Uebersetzt von Ida Stecker. Zweite Auflage. Berlin & Leipzig. 1922. 14 lpp.

+++) Josef Schumpeter. Das Sozialprodukt und die Rechenpfennige. Cit. pēc J. Feilen. 109 lpp.

reizinājuma produkts ar naudas apgrozījuma ātrumu
($E = M.U.$).

Tomēr šis Šumpetera viedoklis, kas cieši saista naudas apgrozījuma ātruma jēdzienu ar viņa īpatnējo ienākuma jēdzienu, nav piemērojams aplūkojot pārējās naudas teorijas, vai arī tādās naudas teorijas problēmas, kas tieši neskar ienākuma problēmu. +)

Šumpetera jēdziens ir no svara tai ziņā, ka tas cenšas aptvert tikai to naudas apgrozību, kas ir no svara preču cenu un tā tad arī naudas iekšējās vērtības radīšanai. Šinī ziņā tas balstas zināmā mērā uz Dž. Stjuarta Milla teorijas, uz ko norāda arī vārds "eficiences", ko pirmo reizi šinī sakarībā lietoja Dž. St. Mills.

Izejot no abu Millu viedokļa, jānāk pie slēdziena, ka naudas apgrozījuma ātruma jēdziens, kā patstāvīgs jēdziens nemaz neeksistē, jo naudas apgrozījuma ātrumu viņu izpratnē var noteikt tikai uz preču cenu pamata. Šādā izpratnē naudas apgrozības ātrums būtu tikai naudas iekšējās vērtības rezultāts, bet nevis patstāvīgs

+) Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Herausgegeben von Dr. Ludwig Elster, Dr. Adolf Weber, Dr. Friedrich Wieser. Vierte Auflage. Vierter Band (Finanzen-Gut). Jena. 1927. Art. Geld. Geschichtliche Entwicklung der Geldtheorie. Mildschuh. 724-725 lpp.

faktors. Uz šī pamata varēja rasties doma, ko atspēko Šumpeters, ka naudas apgrozījuma ātruma jēdziens vispār dibināts uz pārpratuma, ka tam nav vietas naudas vērtības teorijā un ka naudas apgrozības ātrumam jābūt līdzīgam preču apgrozības ātrumam. +)

Tāpēc pētot naudas apgrozības ātrumu, kā patstāvīgu faktoru naudas apgrozības teorijā, jāpieturas pie Vikseļa un Fišera viedokļa, kas uzsver naudas apgrozības laiku kā būtisku naudas apgrozības ātruma jēdziena sastāvdaļu, preteji abiem Milliem, kas laiku ignorē. Te jāatzīmē, ka kamēr Viksels pilnīgi apzinās, ka viņa viedoklis atrodas pretrunā ar Milla viedokli, Fišers tieši atsaucas uz Dž. St. Millu, kā savu priekšgājēju un tāpat lieto eficiences jēdzienu, ko viņš apzīmē kā naudas daudzumu reizinātu ar tās ātrumu (speed), lai gan Fišera ātruma jēdzienā ietelp arī laika elements, kas nesaskan ar Milla viedokli. ++)

Viksels pieturas pie parastās ikdienas valodas naudas apgrozījuma ātruma jēdziena, saprotot zem tā atse-

+) Feilen 12, 122 lpp.

K. Wicksell. Vorlesung über Nationalökonomie. Theoretischer Teil. Zweiter Band. Jena. 1928. 68/69 lpp.

++) Irving Fisher. Stamp Scrip. New York. 1933. 14 lpp.

I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 21 lpp.

višķa naudas gabala apgrozības ātrumu, kurmēr Fišers zem naudas apgrozības ātruma saprot attiecību starp izdoto un caurmērā rīcībā esošo naudu zināmā laika sprīdī.

Lai gan pats Fišers abus naudas apgrozības ātruma jēdzienus uzlūko par vienādi piemērojamiem salīdzinot populāro naudas apgrozības jēdzienu (naudas gabalu pārvešanas metode) ar vilciena ātruma mērīšanu, sekojot tam no pietātnes uz pietātni, tomēr savu īpatnējo jēdzienu (atsevišķu personu apgrozības metode) viņš saista ar vilciena ātruma mērīšanu stāvēt zināmā pietātnē, kas rada zīmīgu starpību. +)

Naudas apgrozījuma ātruma jēdziens, kas pamatojas uz atsevišķu naudas gabalu pārvešanas, nav piemērojams daudziem naudas surogātiem, kur nav nekādas atsevišķu naudas gabalu pārvešanas (piemēram, klīrings). Šiem naudas surogātiem Viksels piemēro savu naudas apgrozījuma ātruma jēdzienu ar ļoti tālu ejošu plašu tulkojumu, par ko runa būs turpmāk (nodaļā par Vikseļa naudas apgrozības ātruma teoriju). Tāpēc turpmāk šinī darbā visos gadījumos, kur runa neiet par atsevišķām

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes.
289/290 lpp.

teorijām, kas uzbūvētas uz cita naudas apgrozības ātruma jēdziena, naudas apgrozības ātrums tiks saprasts tādā veidā, kā to saprot Fišers, t.i. kā rādītājs, kurš rodas, ja visu zināmā laika sprīdī samaksāto preču vērtību izdala ar apgrozībā esošo naudas vērtību.

Tāds formulējums dod iespēju aptvērt naudas surogātu apgrozījumu ātrumu, kas tagadējā naudas apgrozībā ieņem redzamu vietu. Fišera definīcijai gan piemīt viens trūkums - nenoteiktība, kas saistīta ar jēdzienu "apgrozībā esoša nauda". Šinī ziņā jāatzīmē, ka Šumpetera "naudas ienākums" vai Vikseļa "naudas gabali, kas pirkšanas-pārdošanas ceļā caur rokām gājuši" ir daudz noteiktāki un skaidrāki jēdzieni. "Apgrozībā esošo naudu" var saprast plašāk kā visu apgrozībā esošo naudu, vienalga, vai ar to izdarīti aizdevumi vai samaksāti aizņēmumi vai samaksāti nodokļi un tml. Var pieskaitīt pat naudas maiņas operācijas.

Tk plaši saprastam naudas apgrozības jēdzienam tomēr nav nozīmes naudas teorijās, kurās no svara pirmā kārtā noskaidrot naudas iekšējo vērtību, ciktāl tā parādas preču cenās (sk.nākošo nodaļu), kādu nosaka vienīgi naudas apgrozība pret precēm (sk. Milla un Vikseļa definīcijas).

Lai gan Fišers skaidri apzinas starpību starp abiem naudas apgrozības jēdzieniem, tas tomēr bieži vien aizvieto samaksu pret precēm apgrozībā esošo naudu ar atsevišķo personu rīcībā esošo naudu, ko var gan samērā vieglāki noteikt nekā apgrozībā esošo naudu. Tas noved arī Fišeru pie dažiem maldīgiem secinājumiem (sk. nodaļā par Fišera teoriju un arī par naudas apgrozības ātruma mērīšanu).

Naudas apgrozības ātruma jēdziens iegūst sevišķu nozīmi sakarā ar dažām naudas teorijām, sevišķi ar kvantitates teoriju.

II NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMS
 KĀ NAUDAS KVANTITATĪVĀS
 TEORIJAS MODIFICĒTĀJS
 ELEMENTS.

1. Naudas teorijas.

Naudas politikai piekrīt tagadējā saimniecības dzīvē liela nozīme. Nesen pērdzīvoto krīžu laikā tieši naudas politikas jautājumi atradās uzmanības degpunktā.

Krīzes parādības, kas bija saistītas ar pēc pasaules kara (daļēji arī pasaules kara laika) satricinājumiem karojošo un citu valstu saimniecībā, savu izpausmi atrada naudas inflācijā vai, vismaz, devalvacijā.

Tāpat lielās pasaules krīzes (1929./33.g.g.) cēloņus meklēja naudas apgrozības sferā un mēģināja izkļūt no krīzes ar naudas politikas grozījumiem, pirmajā kārtā ar atraisīšanos no zelta standarta.

Jaunākā laikā nevien nākuši klāt jauni fakti naudas politikā, bet arī uz to pamata radusies arī padziļināta naudas problēmu izpratne, kas savukārt ietekmējusi dažādu valstu naudas politiku.

Jāizšķir 3 galvenie naudas teorijas problēmu kompleksi. Viens no tiem attiecas uz jautājumu par naudas vērtības pamatiem. Te jāizšķir divas pamata teorijas : viena ir tā saucamā metalisma teorija, kas redz naudas būtību tās preču raksturā un uzsver, ka naudas vērtība ir cieši saistīta ar metāla vērtību.

Otrā teorija, tā saucamā nominalisma teorija, uzsver turpretim, ka naudas vērtība pastāv neatkarīgi no metāla vērtības, bet pasvītro valsts lomu naudas vērtības radīšanā (sevišķi Knapp's savā "Staatliche Theorie des Geldes")+)

Jaunāko laiku piedzīvojumi pierādīja, ka metalistu teorija, kāda valdīja klasiskās politiskās ekonomijas laikā (Rikardo) vismaz savā tīrā veidā vairs nestabilst īstenībai, kāpēc tagadējā saimniecības teorijā valda vai nu nominalisms vai arī dažas tam radniecīgas teorijas. Te krīt svarā apstākļi, ka

+) Knapp. Staatliche Theorie des Geldes. Vierte Auflage. München & Leipzig. 1933. 2 lpp.

arī nauda bez vai ar niecīgu metāla segumu var labi izpildīt visas naudas funkcijas. +)

Bez naudas vērtības pamatu problēmas pamatiem ir vēl no liela svāra arī citi problēmu kompleksi, un proti par to, cik liela ir naudas vērtība. Šeit jāizšķir naudas ārējā vērtība no naudas iekšējās vērtības.

Naudas ārējo vērtību nosaka vekseļu kurss ārzemēs. Pastāv divas vekseļu kursa teorijas - maksājumu bilances teorija, kas atrod, ka vekseļu kurss atkarājas tieši no maksājumu bilances, t.i. no attiecīgas zemes naudas piedāvājumiem un pieprasījumiem, un tā saucamā pirkšanas spēju teorija, saskaņā ar kuru naudas ārējo vērtību nosaka naudas pirkšanas spēja.

Tā tad naudas vērtība iekšzemē (Cassel) nosaka naudas ārējo vērtību.

No teorijām, kas spraudušas sev mērķi noskaidrot naudas iekšējo vērtību, vislielākā nozīme piekrīt ražošanas izdevumu teorijai (Senior, Helfferich), pēc kuras naudas vērtību nosaka ražošanas izdevumi, un kvantitātes teorija, kas iziet no viedokļa, ka preču cenas (un līdz ar to arī naudas iekšējā vērtība, ko izteic preču

+) H. d. St. IV, 700/701. Wieser.
Theorie des Geldes.

cenu vispārējais līmenis) atkarājas no apgrozamo preču daudzuma un no rīcībā esoša naudas daudzuma.

Naudas kvantitates palielināšanās vai samazināšanās izsauc arī tāpat vispārējā preču cenu līmeņa celšanos vai krišanu.

Ražošanas izdevumu teorija cieši saistīta ar metalistu teoriju (jo papīrmaudas ražošanas izdevumi sastāda normalos apstākļos tik niecīgu daļu no naudas vērtības, ka tiem nav iespējams to noteikt).

Tāpat cieši saistīta ar metalistu teoriju, kas savā tīrā veidā vairs neatrod tagad aizstāvjus, ir tā saucamā Currency teorija, kas, izejot no metalisma un kvantitates teorijas principiem, prasīja banknošu pilnu segumu ar dārgmetāliem. Tomēr jāatzīmē, ka arī pretējā Banking teorija, kas uzskatīja par pietiekamu ja tikai daļu izlaisto banknošu sedz ar dārgmetāliem, bet pārējo daļu var segt ar preču vekseliem, iziet no metalisma principa, ka vispār naudai piedod vērtību tās metāla saturs, bet viņas vērtību iekšējā tirgū nosaka samērs starp apgrozībā esošo preču daudzumu un naudas kvantitati. +)

+) Spann. Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre. Leipzig. 1929. 176-182 lpp.
 Philoppovoch. Grundriss der politischen Oekonomie. Erster Band. 19. Auflage. Tübingen. 1926. 307/310.

Starpība starp Banking un Currency teoriju ir tikai tā, ka pēc pirmās teorijas priekš preču vekseļu izrakstīšanas notikusē preču piegāde esot pierādījums, ka banknošu izlaišana netraucēs esošo samēru starp preču daudzumu un naudas kvantitati un tā tad neizsauks preču cenas celšanos un naudas iekšējās vērtības samazināšanos.

Tomēr jāatzīmē, ka, lai gan vēsturiski kvantitates teorijas sākumi lielā mērā saistīti ar metalisma teoriju un spilgtākais nominalisma teoretīķis Knapps izrādījās par kvantitates teorijas pretinieku, tomēr kvantitates teorija nav nesavienojama ar nominalismu. +) Var pat teikt, ka kvantitates teorijas likumi vispilgtāki parādās tieši pie īstās papīrnaudas, kuŗas pastāvēšanu no tīra metalisma viedokļa nav iespējams izskaidrot.

Naudas vērtības pamatu problemā naudas apgrozības ātrums nekrīt svarā; tāpat tas nekrīt svarā tieši vekseļu kursu izcelšanās problemā (netieši tam gan var būt zināma nozīme no Kaseļa pirkšanas spēju teorijas viedokļa, kas izskaidro naudas kursu ārzemēs ar

+) Knapp. 225 lpp.

tās pirkšanas spējām iekšzemē). Turpretim, pētot naudas vērtības noteikšanu, ciktāl pēdējā parādās vispārējā preču cenu līmenī, jāsaduras ar naudas apgrozījuma ātruma problēmu. No ražošanas izdevumu teorijas viedokļa, naudas apgrozījuma ātrums, tāpat kā citi faktori, kas nosaka pieprasījumu pēc naudas, var gan ietekmēt metāla naudas kalšanu, vai laišanu apgrozībā, bet ne tās vērtību, ko nosaka vienīgi dārgmetālu ražošanas izdevumi. +)

No kvantitates teorijas viedokļa naudas apgrozījuma ātrums turpretī uzskatams par vienu no naudas vērtību noteicējiem faktoriem, un atsevišķi kvantitates teorijas pārstāvji izšķir pat dažus veidus vai posmus, atkarībā no tā, cik tālu viņi ņēmuši vērā naudas apgrozījuma ātrumu.

Vecākā vai klasiskā kvantitates teorija vai nu nemaz nenēma vērā naudas apgrozības ātrumu, kā naudas vērtības konstitutīvu faktoru, kamēr jaunākā jeb modificētā kvantitates teorija piegrieza naudas apgrozības ātrumam sevišķu vērību, mēģinot attiecības starp naudas kvantitati, naudas apgrozījuma ātrumu un

+) Diel-Mombert. Senior. Die Vorlesung über den Wert des Geldes. 118-119. Helfferich. Von den periodischen Schwankungen im Wert der edlen Metalle. 188.

naudas vērtību noteikt matemātiskā formulējumā.

Jautājums par kvantitates teorijas pareizību vēl līdz šim nav uzskatams, tāpat kā arī lielāka daļa citu naudas teorijas problēmu, par galīgi izšķirtu. Kamēr Šveices finanču departaments runā par sen novecošos kvantitates teoriju (die längst verlassene Quantitätstheorie) ^{*)}, tāds nopietns zinātnieks, kā zviedru tautsaimnieks Viksels apzīmē kvantitates teoriju par vienīgo zinātnisko teoriju par naudas vērtības pārmaiņām. ⁺⁺⁾

Tā kā kvantitates teorija savos jaunākajos veidojumos cieši saistīta ar naudas apgrozījuma ātruma problēmu, tad šī darba noslēgumā būs iespējams zināmā mērā atbildēt arī uz šo jautājumu.

+) Citēts pēc Christen. Das Geldwesen. Ein dynamisches System. II Auflage. Berlin - Leipzig - Wien. 1932. 23 lpp.

++) Wicksell. 160 lpp.

2. K l a s i s k ā n a u d a s k v a n t i - t a t e s t e o r i j a .

Klasiskā naudas kvantitates teorija atzīmē naudas apgrozības ātruma ietekmi uz naudas vērtību, bet aturas no šo attiecību precīzas formulēšanas. Jau John's Locke, viens no pirmajiem un spilgtākiem kvantitates teorijas pārstāvjiem aizrādīja uz to, ka ar vienu šiliņu var samaksāt 20 personām 20 dienās, bet vēlāk tas var palikt vienas personas rokās 100 dienas no vietas: "The very same shilling may at some time pay twenty men in twenty days at antoher rest in the same hands one hundred days together". Tomēr Locke atrada par neiespējamu precīzi noteikt naudas apgrozības ātruma apmērus.

Jaunaka laika tautsaimnieki, kā Hume un Adams Smith's, kas citos virzienos izveidoja Loka mācības, nepiegriež nekādu vērtību naudas apgrozības ātruma jēdzienam. Turpretī tā laika biedrs - tautsaimnieks Cantillon's savā 1775.gadā iznākušajā darbā "Essay sur

le commerce" mēģina ar naudas apgrozības ātrumu ap-
gāzt kvantitates teoriju, lai gan patiesībā tas ir
modificētas kvantitates teorijas priekšgājējs.

Cantillon's aizrāda uz to, ka naudas apgrozības
ātruma palielināšana var izsaukt tos pašus rezulta-
tus, kā naudas kvantitates palielināšana, kas runā
pretim kvantitates teorijas viedoklim par proporcio-
nalitāti starp naudas kvantitates palielināšanu un
preču cenas līmeņa pieaugumu. "Une accélération ou
une plus grande vitesse dans la circulation de l'ar-
gent du troc vaut autant qu'une augmentation d'argent
effectif jusqu'à un certain degré". Līdz ar to
Cantillon's aizrādīja uz to, ka naudas kvantitates
palielināšana mēdz izsaukt jau pati par sevi preču
apgrozības un līdz ar to naudas apgrozības ātruma
palielināšanu.

No šiem faktiem Cantillon's taisa slēdzienu, ka
pret cenu pieaugumu var cīnīties ar naudas izņemšanu
no apgrozības, vai arī ar naudas apgrozības ātruma
samazināšanu (tâcher de retarder la circulation par
toutes les voies), neaizrādot gan ceļus šī mērķa
sasniegšanai.+)

+) Feilen. 13-15 lpp.

Kā zināms, kvantitates naudas teorija dabūja savu klasisko formulējumu Rikardo darbos, sevišķi "The high price of Bullion..."

Atsaucoties uz Hume, Rikardo aizrāda, ka katras zemes apgrozībā esošo mainas līdzekļu (naudas un naudas surogatu) atrodas zināmā samērā ar apgrozībā esošo preču vērtību. Atsevišķās zemēs šis samērs ir savādāks, un zināmos nosacījumos tas padots lielām svārstībām arī vienā un tajā pašā zemē. Tas atkarājas no naudas apgrozības ātruma, tirgotāju savstarpējās uzticības un kredita un no banku lietderīgas darbības.

Tālākos pētījumos tomēr Rikardo pieņem, ka uzticība, kredits un, acīmredzot, arī naudas apgrozījuma ātrums paliek bez pārmaiņām. +)

Daudz sīkāki apskata naudas apgrozījuma ātruma ietekmi Rikardo draugs un sekotājs James Mill's savā 1821. gadā iznākušajā grāmatā "Elements of Political Economy". Viņš saka, ka no visas naudas daudzuma, kas atrodas attiecīgā zemē, atkarājas arī tas, kāda

+) Diehl-Mombert I. David Ricardo. Der hohe Preis der Edelmetalle ein Beweis für die Entwertung der Banknoten. 94/95 lpp.

Šīs kopsumas daļa nepieciešama, lai to apmainītu pret zinamu šīs zemes preču daļu. Bet jāņem vērā, ka vienas zemes visu preču kopsumu patiesībā nekad neapmaina vienlaicīgi pret visu šīs zemes naudas kopsumu. Preču apmaiņa pa daļām un dažādos laikos notiek visa gada laikā. Atsevišķi naudas gabali piedalīsies daudzos maiņas darījumos, bet citi tikai nedaudzos; būs arī tādi naudas gabali, kas nemaz nepiedalīsies maiņas darījumos. Neskatoties uz to, pastāv tomēr zinams caurmēra maiņas darījumu skaits, kas atbilst tam skaitlim, kas kristu uz katru naudas gabalu, ja tie visi piedalītos vienādos apmēros maiņas darījumos. Pieņemot, ka šis skaitlis līdzinās 10, iznāk, ka visu preču vērtība līdzinās 10 kārtīgai visas naudas daudzuma vērtībai. Ja naudas vērtība krīt un ceļas preču daudzumam un naudas apgrozības ātrumam nemainoties, tad šī pārgrozība izskaidrojama vienīgi ar attiecīgu naudas daudzumu palielināšanu vai samazināšanu. Bet tādas pašas pārmaiņas naudas vērtībā, kādas izsauc naudas daudzuma palielināšanās vai samazināšanās, izsauc arī katra pārgro-

zība naudas apgrozības ātrumā. +)

Panatojoties uz Džemsa Milla mācības, viņa dēls Dž. St. Mills mēģināja savu eficiences jēdzienu, no kura būtu pavisam eliminēts laika elements, bet šie mēģinājumi palika savā laikā neievēroti vai pārprasti, un to tālākā izveidošana, par ko Īsumā jau bija runa pirmajā daļā, atrodas jau ārpus klasiskās kvantitātes teorijas un klasiskās politiskās ekonomijas.

Klasiskā kvantitātes teorija pārveidojās citā virzienā.

+) Mill's "Elements of Political Economy".
3 edit. s.7. Cit. pēc Diehl-Mombert I.,
106 lpp. W.N.Senior. "Drei Vorlesungen..."

3. V i k s e ļ a t e o r i j a .

Klasiskā naudas kvantitates teorija aprobežojās vienīgi ar to gadījumu apskatīšanu, kad apgrozībā esošās naudas daudzums palielinās vai samazinās, pārējiem preču cenu un naudas vērtību noteicējiem faktoriem paliekot bez pārmaiņām. Starp šiem faktoriem ierindojas arī naudas apgrozības ātrums.

Sākot ar pagājušā gadsimta 90. gadiem, sevišķi sākot ar 1895. gadā publicēto Pierre des Essars darbu par naudas apgrozības ātrumu "La vitesse de la circulation de la monnaie", kas lielā mērā ietekmēja sevišķi vēlākos I. Fišera darbus, sākusies naudas apgrozījuma ātruma, kā patstāvīga faktora, pētīšana, kas arī noveda pie zīmīgām kvantitates teorijas modifikācijām.

Minētiem darbiem sevišķi nodevās franču un amerikāņu (bet arī angļu un zviedru, mazāk vāciešu) zinātnieki.

Tā radušās tās jaunlaiku naudas apgrozības ātruma

teorijas, ko J. Feilens apzīmē par frekvences teorijām (Frequenztheorien).

Pārejās J. Feilena aplūkotās naudas apgrozījuma ātruma teorijas - Milla - Šumpetera eficiences teorija un Marksa kapitalteorija, balstas uz citiem naudas apgrozījuma ātruma jēdzieniem, nekā kas pieņemts šī darba naudas apgrozības ātruma jēdzienā, un tam nav tiešu sakaru ar naudas vērtības teorijas problemām.

Daži šo "frekvences teorijas" pārstāvji neienes nekā jauna salīdzinot ar klasisko kvantitātes teoriju. Citi turpretī to ievērojami padziļināja un paplašināja kā arī piemēroja tagadējiem saimniecības apstākļiem. +)

Iepriekšminētie kvantitātes teorijas pārstāvji, runājot par naudas apgrozības ātrumu, ņēma vērā vienīgi naudas (šī vārda šaurākā nozīmē) apgrozības ātrumu. Bet kreditam paplašinoties, izrādījās, ka kreditam tāpat ir seva ietekme uz cenu veidošanu un ar to saistītām citām saimniecības parādībām, ko grib izskaidrot kvantitātes teorija. Kreditam paplašinoties, iespējama vispārēja cenu līmeņa celšanās arī tad, kad nav nekādu pārmaiņu naudas kvantitatē, kā arī naudas ap-

+) J. Feilen. 76/77 lpp.

grozības ātrumā un preču vairumā. Tāpēc arī radās nepieciešamība vai nu ietilpināt preču cenu līmeņa formulā arī kreditu, kā patstāvīgu lielumu, vai arī paplašināt naudas apgrozības ātruma jēdzienu tādā veidā, lai tas aptvērtu arī kreditu. Pa šo otro ceļu gāja savā laikā pazīstamais vācu tautsaimnieks Rodbertus, kas aizrādīja uz to, ka naudas apgrozības ātrums nav jāsaprot fiziskā veidā: metala naudai nemaz nav jākustas, klīringam pastāvot, jo tīra skaitīšanas vienība apgrozas daudz ātrāki nekā tad, kad tā faktiski iet no rokas rokā. Var pat teikt, ka tādā zemē, kur lieto daudz skaidras naudas, naudas apgrozības ātrums mēdz būt samērā neliels. +)

Kamēr Rodbertuss aprobežojās ar šiem nedaudziem vārdiem, zviedru tautsaimnieks Viksels turpretim izveidoja veselu naudas teoriju, liekot tās pamatā ideju par to, ka kreditu var uzskatīt zināmos gadījumos kā vispārējās naudas apgrozības ātruma palielināšanās sevišķu veidu.

Pēc W. domān, kredita ietekme uz naudas saimniecisko funkcionēšanu atvieni parādās kā naudas apgrozības paātrināšana. Arī tie gadījumi, kad kredits

+) Feilen 88/89 lpp.

pilnīgi aizstāj naudu, būtu uzskatami par vispārējās apgrozības paātrināšanās sevišķu veidu, lai gan naudas fiziskās pārvešanas vietā stājās virtuālā (t.i. vienīgi iedomāta vai varbūtēja) pārvešana, kurai tomēr ir tāds pat spēks, itkā naudas pārvešana būtu tiešām notikusi. Tā, piemēram, banknošu pāreja no vienām rokām otrajās, arī vekseļu indosamenti u.t.t. būtu uzskatami par virtuālu (t.i. loģiski iespējamu) dažu naudas gabalu apgrozību, lai gan šie naudas gabali vienīgi gul kasē. Līdz ar to kredita pielietošana būtu uzskatama par naudas apgrozības ātruma paātrināšanu.+)

Pie analogiskiem, bet vēl tālāku ejošiem secinājumiem, ir nākuši arī citi tagadējie naudas teoretiki, piemēram, pazīstamais "brīvnaudas" kustības teoretikis Theodor's Christen's.

Kristens apzīmē ar G visnesošo naudas sumu, ar u caurmēra dienas monētu un banknošu apgrozību, bet ar n to dienu skaitu, kas vāja dzīgs, lai pilnīgi nodarbinātu vienu reizi kādā zemē esošo naudas sumu. Tad iznāk, ka $G = n u$, kā arī $u = G/n$. Tā

+) Wicksell. Vorlesung über Nationalökonomie. Theoretischer Teil. Zweiter Band. 75-78 lpp.

tad zemes naudas apgrozība līdzinās esošai naudas sumai, dalītai ar n , ko Kristens apzīmē par naudas inerciiju (Trägheit des Geldes). Bet u līdzinās arī G , reizinātai ar naudas apgrozības ātrumu. Tāpēc naudas apgrozības ātrums līdzinās $\frac{1}{n}$. Bet pēc Kristena domām, arī kredīts (ko viņš apzīmē ar K), būdams otrādi proporcionāls naudas inerciijai, līdzinās $\frac{1}{n} : K = \frac{1}{n}$. Tā tad iznāk, ka kredīts līdzinās naudas apgrozības ātrumam. Un Kristens arī taisa slēdzienu, ka tagadējā saimnieciskā dzīvē kredīts un naudas apgrozības ātrums no tautsaimnieciskā viedokļa ir identiski jēdzieni. +)

Arī Landsburgh's savā darbā par naudas apgrozības ātrumu izteicās, ka tādās kredīta formas, kā grāmatu vai klīringa kredīts nerada nekādu jaunu naudas veidu, jo tas, kas šeit parādās kā bezķermeniska nauda, patiesībā nav nekas cits, kā ķermenisko naudas zīmju apgrozījuma ātruma parādības forma grāmatās. ++)

+) Christen. 27/31 lpp.

++) Landsburgh. "Die Umlaufgeschwindigkeit des Geldes". "Die Bank", 1921. 248 lpp.
 Cit. pēc J. Feilen. 93 lpp.

Lai pierādītu savu viedokli, ka kredīts ir naudas apgrozības paātrināšanas veids, Viksels pieved šādu piemēru.

Kādā jūras piekrastes pilsētā dzīvo zāgētavas īpašnieks, kas pārdod preces uz ārzemēm, zāgētavas strādnieki, tirgotājs mazumā, kas pārdod strādniekiem dažādas preces, un tirgotājs lielumā, kas iepērk no ārzemēm šīs preces un pārdod tirgotājam mazumā. Pieņemsim, ka zāgētavas īpašnieks pārdod visus koka materialus vienu reizi gadā, pārdod saņemto ārzemju vekseli tirgotājam vairumā un visu saņemto sumu izmaksā strādniekiem nedēļas algu veidā, t. i. 52 reizes gadā. Tad iznāk, ka caurmērā viņa rīcībā esošā summa sastāda pie tīras skaidras naudas apgrozības apm. $\frac{1}{2}$ no minētās kopsumas a. Aptuveni tikpat liela būs arī tirgotāja vairumā caurmērā rīcībā esoša nauda, pieņemot, ka tas ik mēnesi, vai pat biežāki, saņem no tirgotāja mazumā tās sumas, ko tas savukārt iknedēļas saņem no strādniekiem. Tirgotāja mazumā ($\frac{1}{12}$ vai $\frac{1}{24}$ a) un strādnieku rīcībā esoša nauda ($\frac{1}{52}$ a) nekrīt tik daudz svarā, lai grozītu visu šīs pilsē-

tas iedzīvotāju rīcībā esošās naudas kopsumu, kas līdzinas a . Ņemot vērā, ka visa naudas apgrozība gada laikā līdzinas $4a$ (pārdoto koku materiālu vērtība + strādniekiem izmaksāto algu kopsuma + divkārša importēto preču vērtība, ņemot vērā, ka tā figurē divi reizes apgrozībā, tirgotājam vairumā pārdodot savas preces tirgotājam mazumā un pēdējam pārdodot tās strādniekiem), iznāk, ka naudas apgrozības ātrums līdzinas $\frac{4a}{a} = 4$. Ja turpretim zāgētavas īpašnieks kreditētu tirgotāju vairumā ar saviem ārzemju vekseliem ar norunu, ka tas viņam samaksātu ik nedēļas $\frac{1}{52}$ daļu, bet tirgotājs vairumā šo sumu saņemtu tāpat katru nedēļu no tirgotāja mazumā, tiklīdz tas saņem šo sumu no strādniekiem, tad pilsētas iedzīvotāju rīcībā esošā nauda samazinātos līdz $\frac{1}{52}a$. Bet tā kā visa naudas apgrozība palikusi negrozīta, un proti $4a$, tad līdz ar to naudas apgrozības ātrums pieaudzis 52 kārtīgi un līdzinas tagad $\frac{4a}{\frac{1}{52}a} = 208$.

Kredits, kā to uzsver Viksels, ir visstiprākais līdzeklis naudas apgrozības paātrināšanai. +)

+) Wicksell. 70/73 lpp.

Ar uzskatu, ka kredīts ir naudas apgrozības paātrināšanas līdzeklis, un ka naudas apgrozības ātruma jēdzienu var (ar virtuālās naudas apgrozības ātruma jēdziena palīdzību) izplatīt arī uz dažādiem kredīta veidiem, Viksels mēģina arī atrisināt preču cenu līmeņa un naudas vērtības problēmas.

Viņš uzsver, ka preču cenu līmeņa pārmaiņām ir divi galvenie cēloņi:

1) dārgmetālus, īpaši zeltu, ražotāju zemju pieprasījums pēc precēm (ja šis pieprasījums lielāks par pārējo zemju pieprasījumu pēc zelta, tad preču cenas ceļas, bet ja mazāks, tad cenas krīt) un

2) ja aizdevumu procents atrodas virs vai zem kapitāla procenta līmeņa, tad tas izsauc pirmajā gadījumā preču cenu celšanos, bet otrajā gadījumā cenu krišanu, pie kam apgrozības līdzekļi piemērojās jaunajam pieprasījumam ne ar naudas šaurākā nozīmē (pie Vikseļa tikai zelta naudas) daudzuma palielināšanos vai samazināšanos, bet ar (fīziskā vai virtuālā) naudas apgrozījuma ātruma palieli-

nāšanos vai samazināšanos ar kredita palīdzību. Nav iespējams abus šos cēloņus galu galā apvienot vienā cēlonī, jo naudas kvantitate un naudas apgrozības ātrums ir divas dažādas lietas, lai gan abi faktori ietekmē vienādi preču cenu līmeni. +)

Vikseļa mācībā naudas apgrozības ātrums parādās jau kā pilnīgi patstāvīgs faktors, kam ir tāda pat konstitutīva nozīme preču cenu līmeņa radīšanā, kā naudas daudzumam. Naudas apgrozījuma ātrums vairs nav blakus faktors, ko piemin, bet ko nemaz nepētī, kā tas bija naudas kvantitates klasiskajā teorijā. Viksels tad arī naudas apgrozījuma ātrumā ir vairāk iedziļinājies, nekā kāds no XIX gadsimtena autoriem, bet viņa naudas apgrozības ātruma jēdziens, kas saistīts ar naudas gabalu pāriešanu no vienām rokām otrējās, un ko nevar piemērot kredita darījumiem. Tas pamudināja Vikseli radīt virtuālās naudas apgrozības ātruma jēdzienu un pielīdzināt kreditu naudas apgrozījuma ātruma palielināšanai. Tas teoretiski (tieši izejot no Vikseļa naudas apgrozījuma ātruma jēdziena) nav

+) Wicksell. 244/245 lpp.

pietiekami pamatots. Nevar arī teikt, ka naudas apgrozījuma ātruma un kredita attīstība ietu vienmēr paraleli.

Vispāri Vikseļa prātojumi un piemēri pārāk vienkāršo naudas vērtības un naudas apgrozījuma ātruma problemas. Patiesībā tās ir daudz sarežģītākas.

Šinī ziņā vairāk atbilst īstenībai vislabāki līdz šim izveidotā naudas apgrozījuma ātruma teorija, kas pieder amerikāņu tautsaimniekam Irvingam Fišeram, kas to izstrādājis pamatojoties uz plašiem statistikas novērojumiem.

4. I r v i n g a F i š e r a t e o r i - j a .

Kā jau minēts, runājot par naudas apgrozījuma ātruma definīciju, naudas apgrozījuma ātrums Fišeram nav reāls, bet matematisks lielums, proti, rādītājs, kurš rodas dalot zināmā laika sprīdī samaksāto preču kopsumu ar apgrozībā esošo caurmērā naudas daudzumu, kas veicis šīs samaksas. Vesēlas tautsaimniecības naudas apgrozījuma ātrums ir dažādu personu naudas apgrozības ātruma (rates of turnover) caurmērs. Katrai personai ir savs apgrozības ātrums, ko var viegli aplest, dalot ik gadus izdotu naudas daudzumu ar caurmērā viņa rīcībā esošo naudas daudzumu.+))

Šī individualā naudas apgrozījuma ātruma uzsvēršana ir liels Irvinga Fišera nopelns, lai gan viņam šinī ziņā bija daži priekšgājēji.

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 14.lpp.

Jau angļu tautsaimnieks Petty, viens no pirmajiem autoriem, kas rakstīja par naudas apgrozījuma ātrumu, 1664. gadā, savā rakstā "Verbum sapienti" aizrādīja uz to, ka mazturīgas aprindas (strādnieki un amatnieki) saņem un izmaksā naudu katru nedēļu, tā ka 40 milj. £ lieliem izdevumiem būtu vajadzīgi tikai 40/52 milj. £, kurmēr patiesībā Petty novērtēja Anglijā apgrozībā esošo naudu uz $5\frac{1}{2}$ milj. £, pie 40 milj. £ lielas apgrozības. Šāda starpība būtu izskaidrojama ar to, ka turīgākām aprindām ir zemāks naudas apgrozījuma ātrums. +)

Analogiskus aplēsumus izdarīja arī Viksels savā augšā minētā piemērā (kā mēs vēlāk redzēsim, Irvings Fišers attiecībā uz skaidras naudas apgrozību nācis pie preteja atzinuma, proti, ka turīgāko aprindu naudas apgrozījuma ātrums ir lielāks par mazturīgo aprindu naudas apgrozījuma ātrumu). Bet šeit mums bija vairāk darīšana ar atsevišķu sociālo grupu naudas apgrozījuma ātrumu, bet ne ar individuālo personu naudas apgrozījuma ātrumu. Jāatzīmē, ka Irvings Fi-

+) John Maynard Keynes. Vom Gelde (A Treatise of Money) übersetzt von Dr. Carl Krämer. München & Leipzig. 314 lpp.

šers tikai savos tīri teoretiskos darbos konsekventi izved šo savu principu, kamēr savos statistikas un matemātikas aplēsumos viņš nepiegrīž pietiekamu vērtību šo individuālo un sociālo grupu īpatnībām un generalizē datus par naudas apgrozījuma ātrumu, kas aptver samērā šauras individualās un sociālās grupas. Tāpat kā Vikselis, viņš uzskata naudas apgrozījuma ātrumu par patstāvīgu faktoru preču cenu vispārējā līmeņa noteikšanā.

Ja apgrozībā esoša naudas kvantitate un pret naudu mainīto preču daudzumi nemainas, tad naudas apgrozījuma ātruma divkāršošana izsauc preču cenu līmeņa pieaugumu divkāršā apmērā. +)

Vispār naudas pirkšanas spējas (= naudas vērtība) ir piecu dažādu cēloņu kompleksu rezultāts. Tie ir:

- 1) Apgrozībā esošas naudas daudzums (G).
- 2) Depozītu daudzums (G^1).
- 3) Naudas apgrozības ātrums (U).
- 4) Depozītu apgrozības ātrums (U^1).
- 5) Preču daudzums (Q). ++)

Te jāievēro, ka, izejot no sava naudas apgrozības

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 16 lpp.
 ++) Turpat, 118 lpp.

jēdziena Fišers var to itin labi piemērot arī depozi-
tiem, kas agrāk nebija iespējams bez nepamatotas pa-
plašinošas iztulkošanas Vikselam.

Piemērojot savu mācību preču cenu līmeņa pieauguma
cēlonu noskaidrošanai, Amerikas savienotajās valstīs,
Fišers nāca pie slēdziena, ka no visiem šiem 5 fakto-
riem vismazākā nozīme piekrīt naudas apgrozības ātru-
mam šī vārda šaurākā nozīmē (t.i. U), jo pēc viņa
aprēķiniem, ja nebūtu pārgrozību cenas būtu mazākas

	par %
naudas apgrozījuma ātrumā	1
depozītu attiecībā pret apgrozībā esošo naudu	23
depozītu apmēros	28
naudas daudzumā	54
	+)

Ciktālu šie aplēsumi ir pareizi attiecībā uz
naudas apgrozības ātrumu, par to vēl būs runa, aplū-
kojot naudas apgrozījuma ātruma mērīšanu. Tie balstas
uz pazīstamas Irvinga Fišera formulas, kas bija ie-
mesls, ka viņu nosauca pat par matemātiskās kvanti-
tates teorijas nodibinātāju.

+) Turpat, 254 lpp.

Šī formula ir:

$$G U + G^1 U^1 = \sum p Q$$

(p nozīmē preču cenas, bet $\sum p Q$ nozīmē preču daudzumu reizinājumu ar to cenu kopsummu $p Q + p'Q' + p''Q''$ u. t. t.) +)

Šo formulu uzskata par klasisko tagadējās kvantitātes formulējumu, kā kvantitātes teorijas pārstāvji, piemēram, Hochstätter's, kā arī tās pretinieki, kā, piemēram, Spann's ++).

Pamatojoties uz šīs formulas otro izveidojumu $G'U + G^2U = PH$ (kur P apzīmē preču cenu līmeni, bet H apgrozamo preču daudzumu) vācu tautsaimnieks Adolfs Weber's analizē naudas pirkšanas spējas. Webers pilnīgi pieslienās Irvinga Fišera viedoklim, lai gan atzīst formulu par nepietiekamu un nenosauc pat Fišera vārdu. +++)

Arī pazīstamais angļu tautsaimnieks Keynes savos teoretiskos prātojumos bāzejas uz Fišera formulas, pārveidojot to sevišķi attiecībā uz depozītiem un ievēdot ražošanas apmēru jēdzienu. ++++)

+) Turpat 39,44 lpp.

++) Hochstätter, Franz. "Geld und Kredit als Störer der modernen Tauschwirtschaft. Militär-Verlag. Berlin. 1933. 95 lpp. Spann. 179 lpp.

+++) Adolf Weber. Allgemeine Volkswirtschaftslehre. 367/368 lpp. ++++) Keynes. 189,298/299; 311/312 lpp.

Salīdzinot jaunāko kvantitates teorijas attīstības posmu kā tas dabūjis savu spilgtāko formulējumu nupat minētajā Irvinga Fišera formulā, jāatzīst, ka notikusi liela kvantitates teorijas pārveidošana un papildināšana. Kamēr sākumā bija runa par visu kādā zemē esošu naudu, tagad (pa daļai jau no Rikardo laikiem) mēdz runāt par apgrozībā esošo naudu, jo nauda, kas guļ skapjos, bankas pagrabos u.t.t. (tā saucamā idle money) neatstāj nekādu iespaidu uz preču cenu līmeni. Tagad ņem vērā arī naudas apgrozījuma ātrumu, ko agrāk neņēma vērā vai ņēma vērā nepietiekamā mērā. Un beidzot arī naudas surrogāti, kam piekrīt tik liela nozīme mūsdienu saimniecības dzīvē (pēc W.C. Mičela datiem Amerikas savienotās valstīs maksājumi skaidrā naudā sastādīja 1923. gadā tikai 15-20% no visas naudas apgrozības; arī Vācijā skaidras naudas maksājumu daļība nepārsniedza 25%) +) atrada sev piemērotu vietu Fišera formulā. Pirmajai Fišera formulai

$$G + G'U' = \sum pQ$$

piemīt vēl tā priekšrocība, ka tā dod iespēju apgalvot, ka visām pārmaiņām preču pusē atbilst pārmaiņas naudas pusē un otrādi. Tad arī Fišers apgalvo, ka

+) Hochstätter. 127 lpp.

gadījumā, kad G un Q paliek bez pārmaiņām, bet notiek pārgrozības ar U , tad arī visi (preču cenas) nevar palikt bez pārgrozībām. +)

Kas attiecas uz atsevišķu faktoru nozīmi preču cenu līmeņa noteikšanā, tad bija jau minēts, ka normālos apstākļos Fišers uzlūkoja naudas apgrozījuma ātrumu par to elementu, kam piekrīt vismazākā nozīme naudas vērtības noteikšanā.

Pēdējās krīzes laikā turpretim Fišers nāca pie atziņas, ka naudas apgrozījuma ātrumam, sevišķi depresijas laikos, piemīt ne mazāka, bet drīzāk lielāka nozīme, nekā naudas daudzumam (...its velocity which students of the money question recognize to be as important if not more important than volume), un pamatoja ar to savas naudas reformas priekšlikumus par ko runa būs turpmāk. ++)

Šinī sakarībā Fišera mācībā lielu nozīmi iegūst tie apstākļi, kas nosaka naudas apgrozības ātrumu.

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes. 22 lpp.
 ++) Fisher. Stamp scrip. 14, 107/108 lpp.

III APSTĀKĻI, KAS NOSAKA
NAUDAS APGROZĪBAS
ĀTRUMU.

Ārējos apstākļus, kas nosaka naudas apgrozības ātrumu, var sadalīt 3 grupās:

- 1) atsevišķo personu paražas,
- 2) valdītājas maksāšanas sistēmas un
- 3) vispārējie iemesli.

No vispārējiem iemesliem no svāra ir galvenā kārtā :

- a) iedzīvotāju biežums un
- b) transporta ātrums. +)

a) Var uzstādīt tādu principu, ka pārējiem apstākļiem nemainoties, naudas apgrozības ātrums pieaug līdz ar iedzīvotāju biežumu. Tā kā grūti sadabūt skaitļus par naudas apgrozības ātrumu, un tie pa lielākai daļai nav droši, tad Irvings Fišers, kas

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes. 64 lpp.

uzstāda šo principu, pieved datus par depozītu apgrozības ātrumu. Pēc šiem datiem depozītu apgrozības ātrums līdzinājās gadā (pilsētas sakārtotas pēc lieluma):

Parīzē	116
Berlinē	161
Briselē	123
Madridē	14
Romā	43
Lisabonā	29
Indinapolisā	30
Ņuhevenā	16
Atenās	4
Santa-Barbarā	1

Lai gan šinī tabulā sastopami arī izņēmumi (sevišķi liels izņēmums ir paša Fišera apzīmētais Madrides piemērs, jo Madridē naudas apgrozības ātrums ir daudz mazāks, nekā citās mazākās pilsētās), tomēr nav noliedzams, ka naudas apgrozības ātrums uzrāda pieaugšanas tendenci līdz ar iedzīvotāju biežuma pieaugumu, lai gan vietējie apstākļi var zināmā mērā kavēt šīs tendences izpausmi dzīvē.

b) Tāpat pastāv noteikums, ka naudas apgrozības ātrums ir lielāks, jo plašāks un ātrāks ir transports un tā līdzekļi (dzelzceļi, pasts, telegrafs u.c.). Tas jāievēro salīdzinot dažus laika posmus savā starpā, bet arī dažādas zemes un apgabalus tanī pašā laikā.

Ar to zināmā mērā būtu izskaidrojami pagājušā tabulā novērotie izņēmumi. +)

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes. 70/71 lpp.

1. T a u p ī b a u n i z š ķ ē r d ī b a .

No atsevišķu personu individualām paražām sevišķa nozīme piekrīt:

- a) taupībai un izšķērdībai,
- b) pirkumiem uz kredīta un
- c) čeku un citu naudas suragotu lietošanai.

Lai noskaidrotu atsevišķu personu individuālo ieradumu ietekmi uz naudas apgrozības ātrumu, jāievēro, ka bez vispārējā naudas apgrozības ātruma var vēl atšķirt atsevišķa individa naudas apgrozības ātrumu.

Atsevišķas personas naudas apgrozības ātrums ir lielāks, jo vairāk izdevumu krīt uz attiecīgas vidējās skaidrās naudas sumas, vai arī jo mazāka ir vidējā skaidrās naudas sumas, kas atrodas zināmas personas rīcībā, jo lielāks tai ir apgrozības ātrums. No šī individuālā naudas apgrozības ātruma jēdziena definīcijas skaidri redzams, ka izšķērdīgiem cilvēkiem tas ir augstāks, bet taupīgākam - zemāks par caurmēru.

taupīgākiem cilvēkiem, kas krāj naudu, mēdz būt zems naudas apgrozības ātrums, kā to var novērot Francijā, jo naudu, ko krāj, izņem no apgrozības (tāpēc arī Parīzē zemāks depozītu apgrozības ātrums, nekā pārējās lielpilsētās). Pacēlas tikai jautājums, cik tālu šādos gadījumos taisni no Fišera viedokļa varētu būt runa par zemu naudas apgrozības ātrumu, jo sakrāta nauda, kas nav lemta izdošanai), taču neietelp apgrozībā esošā naudā, un tāpēc nevar ietekmēt naudas apgrozības ātrumu, nedz pozitīvi, nedz negatīvi.

Pie minētā slēdziena I. Fišers varēja nākt tikai atvietojošā apgrozībā esošo naudu ar atsevišķo personu rīcībā esošo naudu. No šī viedokļa saprotams, ka ja skaitītājs (naudas apgrozība, kas atsevišķām personām sakrīt ar zināma laika posma izdevumiem) ir viens un tas pats, tad rādītājs (nauda s apgrozījuma ātrums) būs jo lielāks, jo zemāka ir saucējs (šī gadījumā atsevišķas personas rīcībā esoša nauda). Bet nav nekādu šaubu, ka taupīgā cilvēka rīcībā esoša nauda pie vienādiem ienākumiem ir lielāka par izšķērdētāja rīcībā esošu naudu (I. Fišers atsaucas uz ga-

dījumu, ka kādā Amerikas savienoto valstu pilsētā studentiem bankas negribēja labprāt atvērt tekošus rēķinus, jo tiem esot pārāk zemi caurmēra atlikumi). Tāpēc arī pēc Fišera iznāk, ka taupīgiem cilvēkiem ir zems, bet izšķērdīgiem - augsts naudas apgrozības ātrums. Bet ja mēs aizstāsim rīcībā esošo naudu ar apgrozībā esošo naudu, tad mums nekādā ziņā nebūs iemesla teikt, ka izšķērdīgiem augstāks naudas apgrozījuma ātrums, nekā taupīgiem cilvēkiem. Jūdomā, ka šeit Fišeru ietekmējis vecs uzskats uz naudas apgrozības ātrumu, kā uz pāriešanu no vienā rokām otrajās (no šī viedokļa gan izšķērdīgajiem, kuŗu rīcībā esošie naudas gabali ātrāk pāriet citās rokās, nekā taupīgo cilvēku rīcībā esošie naudas gabali, ir gan lielāks naudas apgrozījuma ātrums, nekā pēdējiem). Pārdomājot turpretim līdz galam paša Fišera viedokli, jānāk pie atzinuma, ka ar izšķērdēšanu tiek pavairots nevis U (naudas apgrozības ātrums), bet G (apgrozībā esoša nauda). Tāpat taupīšana samazina nevis U, bet G. +)

Pie pirkumiem uz kredīta mums turpretī ir darīšana ar patiesu naudas apgrozības ātruma palielināšanos, jo šeit pie vienādiem personu izdevumiem, samazinas

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes. 64/65 lpp.

nevien personas rīcībā , bet arī apgrozībā esoša
nauda.

2. P i r k u m i u z k r e d i t a .

Pie pirkumiem uz kredita naudas apgrozījuma ātrums pieaug, jo personai, kas pērk uz kreditu, nav vajadzības turēt savās rokās tik lielas naudas sumas, kā pie pirkumiem pret skaidru naudu.

Tam ir sekojoši iemesli.

Pirmkārt, gadījumā, kad visi pirkumi jāsamaksā skaidrā naudā, jātura arvienu rezervē zināma naudas suma neparedzētiem gadījumiem. Šī vajadzība atkrīt tur, kur pārsvarā ir pirkumi uz kredita.

Otrkārt, pie pirkumiem pret skaidru naudu notiek arvienu zināms laika posms, kad pirkuma darījumu noslēdz, kad nauda ilgāku laiku paliek neizlietota. Tāda "uzgaidāma" laika (Wartezeit) saīsināšana samazina arī zināmas personas rokās esošo caurmēra naudas sumu un līdz ar to palielina arī naudas apgrozījuma ātrumu. Pieņemot, ka nedēļas laikā kāda persona nopelna Ls 7,-, bet iztērē ikdienas Ls 1,-, iznāk, ka viņas rīcībā caurmērā esoša naudas summa līdzinās Ls 4,-, ja visi pirkumi notiek pret skaid-

ru naudu, kā tas redzams no sekošā:

$$\frac{7+6+5+4+3+2+1}{7} = \text{Ls. 4,-}$$

Ja turpretim visi pirkumi notiek uz kredīta, bet algas saņemšanas dienā pircējs uzreizēs samaksā visu sumu par nedēļas pirkumiem, tad viņa rokās caurmērā esošā naudas summa līdzinās jau tikai vienam latam, kā to rāda sekojošais:

$$\frac{7+0+0+0+0+0+0}{7} = \text{Ls 1,-}$$

Bet līdz ar tās summas samazināšanos, kurai jābūt zināmas personas rokās, lai izdarītu noteikta lieluma pirkumu, pieaug arī naudas apgrozījuma ātrums, jo naudas apgrozības ātrumu nosaka naudas maksājumu kopsuma dalīta uz atsevišķas personas rīcībā esošo apgrozībai nolento naudas sumu; pēdējai samazinoties, un pirmajai paliekot bez pārmaiņām, automatiski pieaug naudas apgrozības ātrums. +)

Kā zināms kredīta spējas paveiro. naudas apgrozi-

+) Turpat 65/67 lpp.

juma ātrumu bija pazīstamas daudziem tautsaimniekiem (aplūkojot Viksela teoriju, dots labs piemērs šinī ziņā), kas gāja pat līdz kredīta identificēšanai ar naudas apgrozības ātrumu (Kristens) vai ar naudas apgrozības paātrināšanu (Viksels). Bet Viksels, kā zināms, attiecināja šo kredīta spēju paātrināt naudas apgrozību ne vien uz pirkumiem uz kredītu, par ko bija runa šinī nodalījumā, bet arī uz dažādiem naudas surogātiem.

3. Naudas surogatu izplatīšana.

Arī pēc I. Fišera domām naudas surogatu izplatīšana pavairo naudas apgrozības ātrumu. Viņš aizrāda uz to, ka ja kaut kur ieviesusies paraža maksāt ar čekiem, tad līdz ar to atkrīt arī nepieciešamība turēt naudas rezerves. Kombinējot naudas un depozītu lietošanu, iespējams turēt kā depozītu, tā arī naudas rezerves tika mazā augstumā, ka to pašu izdevumu apmierināšanai būtu vajadzīga mazāka summa attiecīgas personas rīcībā, nekā pie tīras skaidras naudas apgrozības. Tas nu nav pierādīts, ka depozītu un naudas kopējā rezerve varētu būt mazāka par naudas rezervi valdot tīrai skaidras naudas apgrozībai; tomēr pareizs ir uzskats, ka ar čeku lietošanu var samazināt rīcībā esošo apgrozībai lemtu naudu, līdz ar to paaugstinot naudas apgrozības ātrumu, nepavairojot pārāk G'. +)

Ievedot G' un U', I. Fišers lielā mērā sekmēja

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 67 lpp.

naudas vērtības teoriju, lai gan nav izslēgts, ka viņš pārvērtēja naudas surogatu lomā naudas pirkšanas spēju noteikšanā. Jāatzīmē tikai, ka G' noteikšana (un līdz ar to arī U' noteikšana, jo U' dabū dalot visu naudas surogatu apgrozību ar G') saistīta ar lielām grūtībām, jo ļoti grūti atšķirt depozītus, kuņu nolūks ir naudas krāšana (un kas neietelp G') no tiem depozītiem, kuņu nolūks ir panākt norēķināšanos bez skaidras naudas.

Angļu tautsaimnieks Keins aizrādīja uz to, ka Anglijā šāda atšķiršana nemaz nav iespējama; Anglijas un Amerikas datu salīdzināšanai šinī ziņā nav lielas vērtības. +)

Neapziļinājoties šeit naudas surogatu lomā Irvinga Fišera teorijā (jo tas neietelp šī darba rāmjos), tikai jāatzīmē, ka naudas surogati var nevien sekmeēt naudas apgrozības ātruma palielināšanu, bet arī aizstāt to, kā to atzīst citā vietā arī pats I. Fišers (sk. nākamajā nodalījumā). Un ja pēc I. Fišera domām, starp 1896. un 1909.g.g. naudas apgrozības ātrums pavairojies tikai niecīgos apmēros (kas to-

+) Keynes. 311 lpp.

mēr nav droši pierādīts), acīmredzot neskatoties uz iedzīvotāju biežuma pieaugumu, transporta lieliem panākumiem u. t. t., tad te galvenā loma, bez šaubām, piekrita taisni lielai naudas surogatu izplatīšanai.

Bez tam jāņem vērā, ka naudas surogatu lietošana izplatās vienīgi zināmās sociāli-ekonomiskās sfērās (piemēram, tirgotāju aprindās), kurmēr citās aprindās vēl valda skaidras naudas apgrozība.

Tādā gadījumā naudas surogatu izplatīšanās ietekme uz naudas apgrozījuma ātrumu būs samērā neliela.

Aiz šiem iemesliem var teikt, ka naudas surogatu izplatīšana var sekmēt kā naudas apgrozības ātruma pavairošanu, tā arī var to traucēt. Tāpēc mums nav pamata apgalvot, ka naudas surogatu izplatīšanās ietekmē naudas apgrozības ātrumu zināmā noteiktā virzienā, lai gan pati ietekme atsevišķos gadījumos var būt diezgan liela. +)

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 51,70, 254 lpp.
Hochsätter, 170 lpp.

4. Izmaksu un maksājumu termiņu sadalīšana.

Lielu ietekmi uz naudas apgrozījuma ātrumu atstāj arī izmaksu un maksājumu termiņu sadalīšana. Šī ietekme izpaužas trejādos veidos:

1) Jo biežāk naudu saņem vai izmaksā, jo lielāks ir arī naudas apgrozības ātrums. Tā kā samazinās katras atsevišķas personas rokās esoša izdevumiem nolemta nauda, kurmēr izdevumi paliek tie paši. Pieņemot, ka algotie darbinieki nākošajā algas periodā iztērē visu par iepriekšējo algas periodu saņemto naudu, un ka to dienas alga (un tā tad arī patēriņš) līdzinās Ls 1,-, iznāk, ka caurmēra naudas summa, kas atrodas viena algota darbinieka rokās, līdzinās viena mēneša algas izmaksām Ls 15,-, bet pie nedēļas iemaksām Ls 4,- (aprēķins tāds pats kā iepriekšējā nodaļā).

Tā tad iznāk, ievērojot to, ka mēneša izdevumi abos gadījumos līdzinās Ls 30,- jeb nedēļas izdevumi Ls 7,-, ka naudas apgrozības ātrums līdzinās pir-

majā gadījumā 2/mēnesī, bet otrajā gadījumā 2/nedeļā.

Naudas apgrozības ātrums gadā līdzinas pie mēneša algas izmaksām.

$$\frac{\text{Ls } 30 \times 12}{\text{Ls } 15,-} = 24$$

bet pie nedeļas algas izmaksām

$$\frac{\text{Ls } 30 \times 12}{\text{Ls } 4} = 90$$

Pieņemot, ka līdz nākošā algas perioda beigām algota darbinieka rokās paliek vēl puse no iepriekšējā algas perioda nopelnītas naudas, iznāk, ka viņa rokās esošā naudas suma līdzinas Ls 7,- pie iknedeļas algas izmaksas, un Ls 30,- pie ikmēneša algas izmaksas. Tādā gadījumā naudas apgrozījuma ātrums līdzinās pie nedeļas izmaksas

$$\frac{\text{Ls } 7 \times 52}{\text{Ls } 7} = 52$$

bet pie mēneša izmaksas

$$\frac{\text{Ls } 30 \times 12}{\text{Ls } 30} = 12$$

Patiesībā tomēr nav jādomā, ka, pārejot no mēneša izmaksām uz nedeļas izmaksām, naudas apgrozījuma ātrums

pavairošies četrkārtīgi, jo līdz ar to samazinās arī vajadzība pēc kredīta. Bet kredīts, kā zināms, pavairo naudas apgrozījuma ātrumu. +)

Tomēr ir iemesls noteikti apgalvot, ka jo biežāki naudu izmaksā, jo īsāks top starplaiks starp naudas saņemšanu un tās izdošanu, un jo lielāks top arī naudas apgrozījuma ātrums (tas bija zināms jau XVII gs. lielajam angļu statistiķim un ekonomistam Petty).

2) Arī maksājumu regulārai periodicitātei ir tendence palielināt naudas apgrozījuma ātrumu.

Regulāri ienākumi dod iespēju naudas saņēmējam neturēt nekādas naudas rezerves naudas maksājumu perioda beigās, jo viņš ir drošs, ka noteiktā laikā viņš saņems naudu sava nākošā maksājuma perioda vajadzību apmierināšanai.

Tādas drošības nav tai personai, kas saņem naudu neregulāri, kāpēc tādai arvienu nepieciešami zemaņa naudas rezerve. ++)

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 67/68. lpp.

++) Turpat 69. lpp.

3) Tāda pati tendence, un aiz tiem pašiem iemesliem, ir arī tam apstāklim, ka ieņēmumu un izdevumu izmaksas termiņi sakrīt, jo tāpēc nav vajadzība pēc naudas rezervēm nākamiem maksājumiem. Tomēr jāatzīmē, ka banku un grāmatu kredīts tāpat var atsvabināt personas no nepieciešamības turēt naudas rezerves nākamiem izdevumiem; tādā gadījumā termiņu sakrišana ar izdevumu termiņiem vairs nespēlē tik lielu lomu naudas apgrozījuma ātruma pavairošanā. +)

Jāatzīmē, ka visos minētos gadījumos mums ir darīšana ar patieso naudas apgrozījuma ātruma pavairošanu, jo te iet runa par tādās rezerves samazināšanu, kas lemta tieši izdevumiem, un kas ietelp tā tad nevien atsevišķu personu rīcībā esošā naudā (kur ieiet arī tā saucamā "idle money"), bet arī apgrozībā esošā naudā.

Visi minētie faktori atstāj savu ietekmi uz atsevišķu personu, atsevišķu sociālo grupu, dažādu zemju un laiku naudas apgrozījuma ātrumu. Bet mazākos laika posmos un dotā vietā šīs naudas apgrozījuma ātruma

+) Turpat 70. lpp.

variācijas neatstāj tiešu iespaidu uz naudas pirkšanas spējām, jo pa daļai tās izlīdzinas savā starpā (sevišķi ar kredītu un naudas surogātiem, tas ir ar tiem faktoriem ko I. Fišers apzīmē ar G'), bet pa daļai, ja tās iedarbojās zināmā noteiktā virzienā, tad ļoti lēni.

Bet ir arī citas pārmaiņas naudas apgrozījuma ātrumā, kas saistītas ar konjunkturas cikliskām pārmaiņām, un kur uz personīgo novērojumu un abstraktu formulu pamata nav iespējams spriest par šīs parādības apmēriem, cēloņiem un ietekmi uz saimniecības dzīvi.

Cik lielas ir šīs pārmaiņas, redzams jau no tā vien, ka pēc paša I. Fišera vārdiem, depresijas laikā naudas apgrozības ātrums sastāda tikai vienu trešo daļu no normālā laika naudas apgrozījuma ātruma (In depression time the average dollar circulates only a third as fast as usual...) +)

Lai uztvertu šīs pārmaiņas, to gaitu un cēloniskos sakarus ar citiem naudas vērtību not eicējiem faktoriem, kā arī ar naudas apgrozījuma ātruma ietekmi uz preču cenu limeni un naudas pirkšanas spējām, bija jā-

+) I. Fišer. Stamp Scrip. 14. lpp.

balstas uz objektīviem statistiskiem novērojumiem un jāķeras pie naudas apgrozījuma ātruma mērīšanas.

IV NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMA
MĒRĪŠANA.

Līdz pat pēdējam laikam naudas apgrozības ātruma mērīšanu uzlūkoja par neiespējamu. Pazīstamais tautsaimnieks Dževonss raksturoja vēl nesen atpakaļ, ka līdz šim neesot bijis izdarīts neviens mēģinājums noteikt caurmēra naudas apgrozības ātrumu, un ka tas arī neesot iespējams, jo vienīgi šķietamai iespējamībai (visu maiņas darījumu vērtības dalīšana uz izlietoto apgrozības līdzekļu daudzumu) trūkstot visi dati. +)

Vēl 1916.gadā Bazeles universitāte izsludināja darbu sacensību godalgošanai par tematu: "Naudas apgrozības ātruma statistiskā mērīšana" (Die statistische Messung der Umlaufgeschwindigkeit des Geldes). Tā kā bija ienācis tikai viens darbs, ko atzina par neatbilstošu, tad sacensību pagarināja (bez panākumiem) līdz 1920.gadam. ++)

Exchange

+) Jevons. Money and the Mechanism of Exchange. 356 lpp.
Pēd J. Fisher. Kaufkraft des Geldes 233/234 lpp.

++) Feilen, 86 lpp.

Pēdējos gados tomēr izdarīti mēģinājumi šinī virzienā un 1935./36.gadā Tautu savienības saimniecības un finanču sekcija sniedza jau novērtējumus par naudas apgrozījumu ātrumu 19 valstīs 1929./35.g.g. Amerikāņu profesors James W. Angell's gan saka, ka skaitļi par naudas apgrozījuma ātrumu ir netiešo un paviršo novērtējumu rezultāts (...the exchange velocity figures are estimated by a very wugh ~~and indirect~~ process), bet tomēr pats pamato savus secinājumus par dažādu valstu naudas politikas pareizību vai nepareizību uz šiem pašiem datiem. +)

Ja šeit drīzāk iet runa par zināmiem novērtējumiem, tad Irvings Fišers apgalvo, ka viņam izdevies atrast patiesu naudas apgrozības ātruma mērīšanas metodi, izejot no sekošiem apsvērumiem:

Par pamatu viņš ņem banku depozītus, kurus F. uzskata par naudas parasto atrašanās vietu, no kurienes tā nāk apgrozībā un uz kurieni tā atgriežas. Cik tālu šis pieņēmums ir pareizs, grūti spriest, bet daudzās

+) The lessons of monetary experience. Esseys in honour of Irving Fisher presented to him on the occasion of his seventieth birthday. London. 1937. James W. Angell. The General Objectives of Monetary Policy. 57 lpp.

Kā redzams, Irvings Fišers, gribēdams mērīt naudas apgrozības ātrumu, iziet no pieņēmumiem, kuŗos jau ietelp viņa paša naudas apgrozības ātruma novērtējumi, kas, starp citu, aplesti ļoti zemu salīdzinot ar citiem tautsaimniekiem.

Iegūto naudas apgrozību Fišers dala ar apgrozībā esošo naudu, saprotot zem tāsx visu izlaisto atpakaļ neienākušo naudu, izņemot to, kas atrodas federalā valstā kasē un bankās (arī šis pieņēmums nav pareizs, jo te līdzskaitīta arī idle money, kas patiesībā neietelp apgrozībā).

Dalot naudas apgrozību (GU) ar apgrozībā esošo naudu (G), Fišers dabū sekojošus skaitļus:

$$1896. g. \quad \frac{GU}{G} = \frac{16,2 \text{ miljardi } \$}{0,87 \text{ miljardi } \$} = 19$$

$$1909. g. \quad \frac{GU}{G} = \frac{35,1 \text{ miljardi } \$}{1,63 \text{ miljardi } \$} = 21,5$$

Fišers pats aizrāda uz to, ka šis naudas apgrozības ātrums ir zemāks par citu tautsaimnieku novērtējumiem, bet viņš to izskaidroja ar to, ka tautsaimnieki sprieda pēc saviem personīgiem novērojumiem, bet viņiem esot bijis augstāks naudas apgrozījuma ātrums,

nekā caurmēra ātrums, tā kā viņi piederot pie turīgākiem iedzīvotāju slāņiem, kam esot augstāks par vidējo naudas apgrozības ātrums.

Arī šis Fišera apgalvojums nav pietiekami pamatots. Gluži otrādi, attiecībā uz Vāciju, piemēram, novērots, ka tieši mazturīgākām aprindām esot sevišķi augsts skaidras naudas apgrozības ātrums, pat līdz 200 gadā, kas, starp citu, ievērojot stipri zemāko caurmēra naudas apgrozījuma ātrumu, lielā mērā pazemina pēdējās zinātnisko un praktisko nozīmi.

Patiesībā tas apstāklis, ka Fišeram naudas apgrozības ātrums iznāk jūtami zemāks, nekā citiem tautsaimniekiem (Kemerers, kas izdarīja pirmo mēģinājumu statistiski pārbaudīt kvantitātes teorijas pareizību, aplesa naudas apgrozījuma ātrumu Amerikas savienotajām valstīm, ko novērtēja pat uz 47.), izskaidrojams vispirms ar to, ka GU aplests par zemu, bet G par augstu, bet bez tam arī ar to, ka naudas apgrozījuma ātrumu nemaz nav iespējams precīzi mērīt. +)

Pārējiem gadiem starp 1896.g. un 1909.g. Irvings Fišers interpolēja naudas apgrozījuma ātruma datus, kas atradās starp 1896.g. un 1909.g. skaitļiem. Arī

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 226, 228, 233, 234, 235, 236. Hochstetter 170/171.

tas nav uzskatams par pareizu, jo šo gadu starpā bijis krīzes periods, kā 1900. un 1907. g.g., bet pats Fišers izteicās, ka krīzes laikā naudas apgrozības ātrums ir visaugstākais, bet depresijas laikā 3 reizes mazāks par normalu.

Ja Fišers nav bijis sevišķi laimīgs savās pūlēs panākt daudz maz precīzu caurmēra naudas apgrozījuma ātrumu, tad viņam paliek nopelns atsevišķo personu naudas apgrozījuma ātruma mērīšanas propogandā.

113 Yale universitātes studenti viena mēneša laikā pārbaudīja visus savus izdevumus un arī to naudu, kas katru dienu bijusi viņu rīcībā.

Pārlešot dabūto summu uz gada izdevumiem, iznāca, ka pēdējie līdzinājās \$ 660,-, kas pie caurmērā viņu rīcībā esošas naudas summas \$ 10,- apmērā sastādīja šādu naudas apgrozījuma ātrumu

$$\frac{\$ 660,-}{\$ 10,-} = 66$$

Vienai stenografistei, kas tāpat pārbaudīja vienu mēnesi savus izdevumus un viņas rīcībā esošo naudu, attiecīgi skaitļi bija (pārrēķināts gadam) \$ 435 un \$ 7,86, kas dod šādu naudas apgrozījuma

$$\frac{\$ 435}{\$7,86} = 55$$

Viens bibliotekars, kas šo pārbaudi izdarīja 6 mēnešu laikā, aplesa savus gada izdevumus uz \$ 854,- un savu caurmērā rīcībā esošo naudu \$ 10,41, kas dod naudas apgrozības ātrumu = 82.

Kā redzams, visi šie skaitļi lielā mērā pārsniedz Fišera caurmērā aplesto naudas apgrozījuma ātrumu. Jāatzīmē, ka dažos gadījumos, kur atsevišķas personas uzdeva savu naudas apgrozības ātrumu ne uz skaitliskas pārbaudes, bet uz paša novērtējuma pamata, tās uzdevušas daudz zemāku naudas apgrozības ātrumu (viena studentu grupa uz 34, bet viens advokats pat uz 23). Tomēr visu šo atsevišķo personu naudas apgrozības ātruma aplēsumu ir par maz, lai no tā taisītu kādus vispārējus secinājumus, kā to dara pats Fišers, kas Yale universitātes studentu nelielu novērojumu skaita pamatā grib dibināt savu uzskatu par to, ka turīgākām aprindām ir augstāks naudas apgrozības ātrums nekā mazturīgākām aprindām. Viņa sniegtie skaitļi to gan pierāda (grupējot pēc izdevumu grupām no sumas līdz \$ 300,-, \$300-600.-, \$600,-900.-,

900-1200,-, 1200 un vairāk gadā, iznāk šādi naudas apgrozījuma ātrumi - 17, 59, 61, 96, 137), bet nav zināms, cik tālu te nav izpaudusies kādu īpatnēju apstākļu ietekme (varbūt, ka turīgākie studenti bieži vien izmaksā mazāk turīgiem studentiem); jāņem arī vērā, ka no izdevumu lieluma ne vienmēr var spriest par ienākumiem un turību. +)

Bet arī ievērojot to, ka ar šādu atsevišķu personu naudas apgrozības ātruma aplēšanu var lielā mērā nākotnē izdarīt lielos vairumos šādus novērojumus un aplēsumus, noskaidrot daudzas naudas apgrozījuma ātruma problēmas (šeit gan jāņem vērā, ka stipri jāšaubas, vai arī izdosies izdarīt pat nākotnē patieso izšķērdētāju naudas apgrozības ātruma aplēsumu, jo, kā zināms, tieši izšķērdētāji, kam, saskaņā ar Fišera mācību, sevišķi augsts naudas apgrozījuma ātrums) nemēdz izdarīt nekādus aplēsumus par saviem izdevumiem un vēl mazāk par ciņu rīcībā esošo naudu), tomēr ar to nav izšķirts jautājums par to, vai vispār iespējama caurmēra naudas apgrozījuma ātruma mērīšana.

+) Fisher. Kaufkraft des Geldes. 311+314 lpp.
220 lpp.

J. Feilens savā darbā par naudas apgrozījuma ātrumu (Die Umlaufgeschwindigkeit des Geldes) atbild uz šo jautājumu negatīvi, izejot no tā, ka naudas apgrozījuma ātrums vispār nav nekāds matematisks lielums, bet ir nenoteikts faktors (... eine mathematische Fassung dieses in seinem innersten Wesen indefiniten Faktors Umlaufgeschwindigkeit apriori unmöglich ist).

Līdz ar to, pēc Feilena domām, atkrīt arī iespēja ievest naudas apgrozības ātrumu naudas kvantitātes teorijā matematisķajā formulējumā; nav iespējams reizināt noteiktu lielumu (naudas kvantitāti) ar nenoteiktu faktoru (naudas apgrozības ātrums) un dabūt rezultātā kādus noteiktus lielumus.

Pēc Feilena domām, naudas apgrozījuma ātruma, kā nenoteikta elementa, mērīšana tāpat nav iespējama, gluži tāpat, ka nevar mērīt vai svērt kādu spriedumu.

Uz šo Feilena viedokli varētu celt iebildumu, ka viņa kritika itkā neskar Fišera naudas apgrozījuma ātruma jēdzienu, kas līdzinās noteiktam matematisķajam lielumam, proti visai naudas apgrozībai, dalīto uz apgrozībā vai rīcībā esošo naudu.

Bet mums jau bija runa par to, ka patiesībā šis pēdējais lielums Irvinga Fišera teorijā nav nekāds noteikts lielums, bet pārvēršas par stipri nenoteiktu faktoru. Citu tautsaimnieku teorijās naudas apgrozījuma ātrums arvienu bijis stipri nenoteikts faktors. Aiz šiem iemesliem jāturas pie viedokļa, ka caurmēra naudas apgrozījuma ātrumu nav iespējams mērīt, ko vēl vairāk apstiprina tas apstāklis, ka vispār nav iespējams šķirt naudas apgrozījuma ātrumu no apgrozībā esošas naudas kvantitates. +)

Angļu tautsaimnieks Arthur's Kitson's pareizi aizrāda uz to, ka, piemēram, Dž. St. Milla kvantitates teorijas formulēšana, saskaņā ar kuņu preču cenu līmenis grozas proporcionāli apgrozības līdzekļu daudzumam, ka pārējās lietas paliek tanī pašā stāvoklī (other things remaining constant), patiesībā padara visu likumu par nenozīmīgu, jo naudas kvantitatei mainoties "pārējās lietas" (to starpā arī naudas apgrozījuma ātrums) nekad nepaliek agrākajā stāvoklī. ++)

+) J. Feilen. 132. 136, 137, 141 lpp.

++) To-morrows money. Sevens essays by seven leading monetary reformers. London. 1936.
Arthur Kitson. Political Economy or the Science of Robbery. 64 lpp.

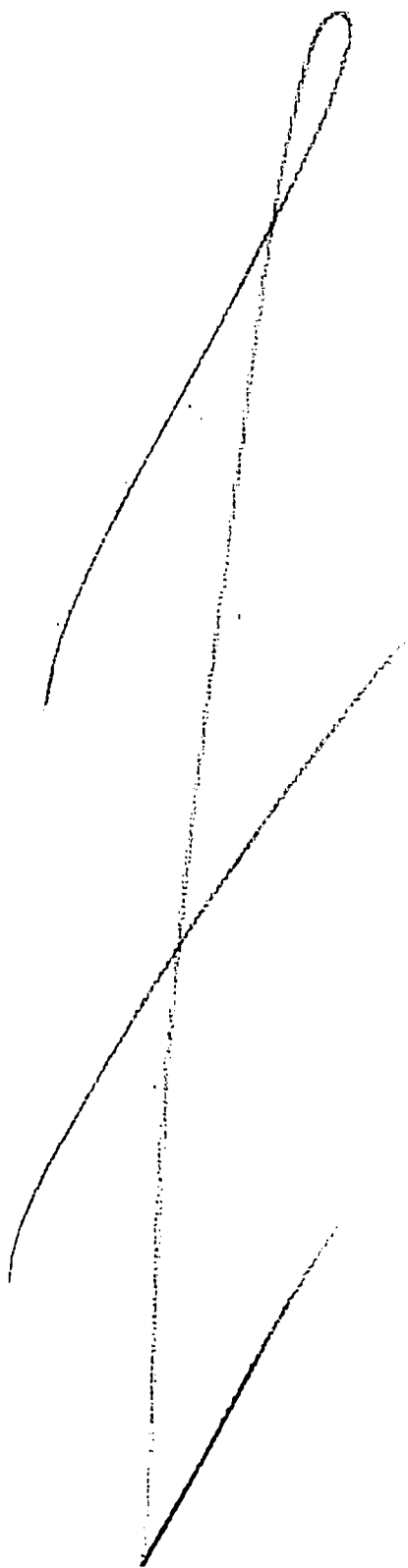
Var jau gan mēģināt atšķirt naudas apgrozījuma ātruma jēdzienu no apgrozībā esošas naudas jēdziena, lai gan rezultāti ir pilnīgi identiski, vai nu apgrozībā ienāk nauda, ko krāj un neizdod, vai arī jau apgrozībā esoša nauda ātrāk apgrozas.

Bet pats Fišers, kā mēs redzējam, runājot par taupības un izšķērdības ietekmi uz naudas apgrozījuma ātrumu, diezī vien neatšķir vienu jēdzienu no otra. Bet tas nebūt nenozīmē, ka naudas apgrozījuma ātrums ir kaut kas lieks, vai aplams, kam nav nekādas praktiskas nozīmes, kā to apgalvo vācu tautsaimnieks Federn's, kas to pilnīgi identificē ar preču apgrozības ātrumu. "Von den vielen Irrlehren der Geldtheorie ist die von dem Einfluss der Umlaufgeschwindigkeit des Geldes auf seinen Wert eine der falschesten. Im modernen Kreditgeldsystem läuft das Geld genau so rasch um wie die Güter zu deren Zahlung man es braucht". +)

Naudas apgrozījuma ātrums gan ir nenoteikts faktors, kuŗa celšanās vai krišana praksē grūti atdalama no

+) ~~W. Federn~~: "Hinauf mit den Bankraten". Pēc J. Feilen 23/24 lpp.

naudas kvantitates palielināšanās vai samazināšanās.
Bet ja to arī nevar mērīt, tad tomēr var novērot nau-
das apgrozījuma ātruma grozību tendences un to lomu
saimniecības dzīvē.

V. NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMU -
 MA NOZĪME SAIMNIECĪBAS
 DZĪVĒ.

1. Naudas apgrozības ātrums
 dažādos konjunktūras pos-
 mos.

Caurmēra naudas apgrozījuma ātrums dažādos laika posmos nav vienāds. Tas var sasniegt ļoti augstus skaitļus, kā piemēram, inflācijas laikā (1925.g. Vācijā), kad katrs cenšas izdot naudu tūlīt pēc tam, kad tas naudu saņēmis, bet var būt arī ļoti maza, kā tas novērots tai pašā Vācijā 1931./33.g. krīzes laikā (Hochsteters saka, ka šinī laikā naudas apgrozības ātrums līdzinājās nullei, kas gan ir pārspīlēts) +)

Jau minētie Tautu savienības saimniecības un fi-
 nāsu sekcijas sakopotie dati par naudas apgrozību un

+)Hochstetter, 98 lpp.

un naudas apgrozības ātrumu 19 dažādās valstīs dod iespēju iegūt skaidru priekšstatu par to, kādā apmērā un kādas pārgrozības notikušas ar naudas apgrozījuma ātrumu dažādās zemēs pēc 1928./29.g.

Izrādījās, ka starp 1928./29.g. un 1932./33.g., kā apgrozībā esošas naudas daudzums, tā arī naudas apgrozības ātrums ievērojami krita, pie kam jāatzīmē, ka šinīs krīzes un depresijas gados apgrozībā esošas naudas daudzums kritis (14 valstīs no 19) vairāk nekā naudas apgrozības ātrums.

Anglijā naudas apgrozības ātrums kritis nedaudz vairāk nekā apgrozībā esošas naudas daudzums, bet 4 valstīs (Griekijā, Ungarijā, Japānā, Rumānijā) naudas apgrozības ātrums krita ievērojami vairāk par apgrozībā esošas naudas kvantitāti. Pēc 1932./33.g. apgrozībā esošas naudas daudzums ātri pieauga un ap 1935./36.g. jau sasniedza gandrīz visās valstīs 1928./29.g. līmeni. Naudas apgrozības ātrums arī pieauga, vai, vismaz, pārtreuca savu krišanu, bet palika tomēr zemā līmenī, tāļu nesasniedzot priekš kara līmeni. +)

+) The lessons of monetary experience. James Angell. The General objective of Monetary Policy. 50/51 lpp. 57 lpp.

No šiem datiem varētu taisīt secinājumus, ka naudas apgrozības ātruma krišana drīzāk uzlūkojama par preču cenu krišanas un apgrozībā esošas naudas samazināšanās rezultātu, nekā par to cēloni. Līdzīgs arī ir Irvinga Fišera viedoklis, kas runā par to, ka preču cenu celšanās izsauc arī naudas apgrozījuma ātruma palielināšanos. Viņš sniedz šādu konjunktūras aprakstu no sava viedokļa:

1. Preču cenas ceļas.
2. Preču cenu celšanās ietekmēti, ceļas arī naudas un naudas surogatu apgrozības ātrums. Tāpat, bet mazākā mērā, ceļas arī aizdevumu procents (šī kāpšana nav pietiekama, lai aizkavētu tālāku aizņēmumu un tirdzniecības darbību skaita pieaugumu).
3. Pieaug peļņa, aizņēmumu un preču apgrozība.
4. Pieaug apgrozībā esošo naudas surogatu attiecība pret apgrozībā esošo naudu ($\frac{G'}{G}$).
5. Preču cenas atkal kāpj u. t. t.

Tā izskatās pēc Irvinga Fišera augoša konjunktūra. Galu galā atnāk moments, kad aizdevuma procenta cel-

Šanās noved pie aizdevumu un depozītu sašaurināšanas. Lai to samaksātu, steidzina preču pārdošanu - iesākas krīze.

Depresijas gaitu Irvings Fišers raksturo šādi:

1. Preču cenas krīt.
2. Naudas un naudas surogātu apgrozības ātrums krīt; arī aizdevuma procents krīt, bet nepieņemamā mērā.
3. Aizdevumu, peļņas un preču apgrozības samazināšana.
4. Samazinās $\frac{G'}{G}$.
5. Preču cenas atkal krīt u. t. t.

Depresijas laikā naudas un naudas surogātu apgrozības ātrums ir ārkārtīgi zems. +)

Tā tad pēc Irvinga Fišera iznāk, ka naudas apgrozījuma ātruma samazināšana nav uzlūkojama par krīzes cēloni, bet gan par krīzes sekām. Krīzes un depresijas cēloņi būtu tad meklējami aizdevumu % augstumā. Tomēr savos vēlākos finanču jautājuma darbos Irvings Fišers (bet vēl vairāk angļu ekonomists Keins) nosveras vairāk uz to pusi, lai uzskatītu naudas ap-

+) I. Fisher. Kaufkraft des Geldes. 50/56 lpp.

grozījuma ātruma samazināšanos par krizes un depresijas galveno cēloni. Viņš ar atzinīgām simpatijām citē Austrijas pilsētas Wörgel'es izlaistās naudas drukātos vārdus, ka "lēna naudas apgrozība ieogrūda pasaules saimniecību nedzirdētā krizē, kur miljoni darba roku atrodas šausmīgā nabadzībā" un ka "ar lēnu naudas apgrozību ... miljoni cilvēku, kas grib strādāt, zaudējuši savas tiesības uz dzīvi mūsu saimniecības sistēmā" +)

Tomēr vēl nav pierādīts, ka naudas apgrozības ātruma samazināšana būtu uzlūkojama par saimniecības krizes cēloni.

Pat tādā gadījumā, ja nepiekrītu Vikseļa un Fišera (viņa agrākos darbos) viedoklim, ka saimniecības krizes un saimniecības konjunkturas cikls vispār ir aizdevumu % augstuma vai pārgrozību rezultāts, tad tomēr vēl nav nekāda iemesla par krizes cēloni uzlūkot naudas apgrozījuma ātruma samazināšanos. Pats Fišers aizrādīja uz to, ka pārejas laikmetā apgrozībā esošas naudas daudzuma pieaugums izsauca naudas apgrozījuma ātruma palielināšanos. ++)

+) I. Fisher. Stamp Scrips, 25 lpp.

++) I. Fisher. Kaufkraft... 130 lpp.

Aiz aprādītiem iemesliem jāpieņem, ka arī depresijas laika raksturīgais zemais naudas apgrozījuma ātrums uzlūkojams par simptomu, kas drīzāk raksturīgs pašai depresijai, ko izsaukusi naudas izņemšana no apgrozības, nekā par depresijas cēloni.

Un ja Fišers ar atzinīgām simpātijām citē augšā minētos vārdus par lēno naudas apgrozību, kā krīzes cēloni, tad no vienas puses tas būtu izskaidrojams ar to, ka Fišers, kā jau minēts, ne vienmēr atšķir naudas apgrozījuma ātrumu no apgrozībā esošas naudas daudzuma, un tad ar to, ka šāds uzskats vairāk sekmeja viņa naudas reformas projektus.

Tāpēc arī Fišera ietekmēts amerikāņu senators Bankhead's varēja, pamatojot savu naudas reformas projektu, teikt, ka visu nelaimju kodols esot nepietiekams naudas apgrozības ātrums. "It is said that the trouble is a lack of velocity in circulation of the currency, and that is true. Nobody doubts that there is a paralysis in the matter of circulation. The velocity has almost disappeared. It is contended that lack of velocity in the circulation of money is the main trouble".

Sīkāki par šiem reformu projektiem būs runa nākošajā nodalījumā.

Visā visumā jāsecinā, ka naudas apgrozības ātruma samazināšanās nebūt nav uzlūkojama par depresijas (vai deflācijas krizes) pirmcēloni, tāpat kā naudas apgrozījuma ātruma palielināšanās nav uzskatams par inflācijas krizes pirmcēloni, bet gan par tās simptomu, jo cilvēki grib tikt vaļā no naudas, kas ar katru stundu zaudē daļu savas vērtības.

Tādā virzienā apgaismo naudas apgrozījuma ātruma samazināšanās lomu depresijas gaitā arī jau minētais angļu ekonomists Džems Endžels, kas iziet no pirmatnējā tautas ienākuma pieauguma samazināšanās. Tā noved pie cerību samazināšanās. Pēdējā savukārt ir cēlonis jaunu ieguldījumu samazināšanai, kas atkal izsauc ienākumu pieaugumu samazināšanos (vai pat paša ienākuma samazināšanos). Līdz ar cerību samazināšanos, pieaug naudas sumas, kas izņemas no apgrozības no privatpersonām (idle cash held by individuals), bet vēlāk arī no uzņēmumiem. Tikai šāda no apgrozības izņemto naudas sumu pieaugums izsauc jau savukārt naudas apgrozības ātruma samazināšanos.

Šī naudas apgrozības ātruma samazināšanās gan izsauc visas zemes naudas ieņēmumu samazināšanos; tomēr Endžels atkārtoti uzsver (preteji Keinsam), ka pārgrozības naudas apgrozības ātrumā nav uzskatamas par patstāvīgu faktoru, ka regulējot naudas daudzumu apgrozībā, līdz ar to tiek regulēts arī naudas apgrozības ātrums, un ka galu galā tomēr nevien naudas apgrozības ātrums, bet arī naudas daudzums apgrozībā mainās drīzāk ar vai pēc citiem saimniecības aktivitātes faktoriem, nekā otrādi. +)

Šiem gala slēdzieniem var pievienoties, jo tos apstiprina arī fakti. Tomēr pastāv vesels virziens naudas teorijā, kas, izejot no tā, ka naudas apgrozījuma ātrums esot pirmatnējais faktors, cenšas panākt visas saimniecības dzīves atveseļošanos, paātrinot naudas apgrozības ātrumu.

Šeit iet runa par tā saucamo "brīvnaudas" kustību.

+) The lessons of Monetary Experience. James Angell. 65/67; 72, 87 lpp.

3. "Brīvnaudas" kustība.

"Brīvnaudas" kustības, kuŗas galvenais sludinātājs un nodibinātājs bijis Silvio Gesell's, bet kuŗas stiprākais naudas teoretīķis ir Theodor's Christen's, pamata domas ir šādas.

Tagadējās naudas trūkums ir tas, kas viņa vienā un tanī pašā laikā ir krāšanas un maiņas līdzeklis. Naudai vairs nav jābūt par krāšanas līdzekli, bet tikai par maiņas līdzekli vien. Tāpat kā preču īpašnieki spiesti piedāvāt savas preces, tā ka mums arvienu iespējams noteikt preču piedāvājumu, zinot p preču ražošanas apmērus, mums, gadījumā, ja naudas piedāvājums būtu obligāts, tāpat būtu zināms pieprasījums, jo tas līdzinātos visai apgrozībā esošai naudai (acīmredzot vārds "apgrozība" - circulation - te saprasts plašākā nozīmē, kā atsevišķu personu rīcībā esoša nauda).

Naudas, kā maiņas līdzekļa funkciju izpildīšanai

nepieciešams, lai katrai pārdošanai tūlīt sekotu pirkums. Lai piespiestu naudu laist apgrozībā un palielināt naudas apgrozības ātrumu, jāieved t.s. "brīvnauda", kas zaudē ik mēnesi $\frac{1}{2}\%$, bet ik gadus 6% par labu valstij (šis zaudējumu % var būt dažāds, jo tas neattiecas uz projekta būtību). Tādā gadījumā naudas īpašnieks būtu spiests vai nu tūlīt pirkt par naudu jaunas preces, vai arī ieguldīt savu naudu kādos pasākumos, bet viņš to nevarētu krāt (Kauf- oder Leihzwang). Tādā ceļā būtu iespējams regulēt naudas sumas daudzumu, kas tiešām atrodas apgrozībā, jo "idle cash" turēšana būtu saistīta ar zaudējumiem.

Tādā ceļā tiktu radīta nauda ar piespiedu apgrozību, ar ko būtu atvieglota arī pastāvīga preču cenu līmeņa uzturēšana (tagadējai naudas sistēmai pastāvēt nav iespējams ar naudas izlaidumiem regulēt preču cenu līmeni, jo "idle money" pieaugums vai naudas apgrozījuma ātruma samazināšana var arvienu izsaukt preču cenu līmeņa samazināšanos, izlaistam naudas daudzumam nemainoties.

Nekādi "boom"i un nekāda depresija vairs nebūtu

iespējama, arvienu valdītu pastāvīga laba konjunktura, kurmēr tagad arvienu vai nu kreditoriem (pie augošas konjunkturas) vai debitoriem (depresijas laikā) tiek darīts pāri. +)

Līdz pasaules krīzei 1929./33.g.g. "brīvnaudas" kustībai nebija sevišķi lielas nozīmes. Bet pasaules krīze līdz ar tai raksturīgām naudas saimniecības parādībām (apgrozībā esošas naudas un līdz ar to naudas apgrozības ātruma samazināšanās) veicināja uzskatus, ka jāmēģina tikt galā ar depresijas parādībām ar naudas reformu.

Izejot no šī viedokļa, dažas Vācijas un Austrijas pilsētas sāka izdot savu naudu, kas bija konstruēta pēc "brīvnaudas" principiem.

Tādai "brīvnaudai" dažās vietās bija zināmi panākumi. Sevišķu popularitāti iegūva Austrijas pilsētas Wörgel'as izdotā nauda, kas zaudēja ik mēnesi 1% no savas vērtības. Kā jau minēts, tad šīs pilsētas naudas izdevēji uzlūkoja par vienu no saviem galvenajiem uzdevumiem panākt naudas ap-

+) To-morrows money. J. Stuart Barr. The life and theories of Silvio Gesell. 34/35, 38/39, 43, 45.
Th. Christen. 21, 43, 80 lpp.

grozījuma ātruma pavairošanu, jo uzskatīja naudas apgrozījuma ātruma samazināšanos (lai gan bez dibināta iemesla) par krīzes un depresijas pirmcēloni. Šinī ziņā viņiem bijuši jūtami panākumi, jo Wörglēs naudas apgrozījuma ātrums tika novērtēts uz 20 mēnesī, kas uzlūkojams par ļoti augstu skaitli, sevišķi depresijas laikos (sal. tomēr ar Hochštetera sniegto aplēsumu, pēc kuŗa Vācijas mazturīgās aprindās naudas apgrozījuma ātrums bija normalos laikos tikai nedaudz zemāks par šo skaitli.

Visi šādi mēģinājumi bija izdarīti ļoti īsā laikā un aptvēra tikai nelielus apgabalus. Vācijā tādu eksperimentu drīz vien aizliedza.

Tanī laikā arī Amerikas savienotajās valstīs sākās lokāla rakstura mēģinājumi ar "brīvnaudas" izlaišanu. Šos mēģinājumus Irvings Fišers lielā mērā propogandēja, izejot no tā apsvēruma, ka jādara iespējamais naudas apgrozības ātruma paaugstināšana.

Fišers novērtējis šīs naudas (Spamp Scrit) apgrozījuma ātrumu uz četrkārtīgu parastas naudas apgrozījuma ātrumu normālā laikā uz 12 kārtīgu

parastās naudas apgrozījumu depresijas laikā. Fišers nevien lielā mērā sekmēja šādas naudas izdošanu atsevišķās vietās, bet gribēja tādu panākt pat visu ASV valstu mērogā, lai gan no tā nekas neiznāca, tomēr ideja par naudu, ko nevar uzkrāt bet ko var gan izdot vai ieguldīt, un kurai tāpēc lielākas naudas apgrozījuma ātrums, nekā parastai naudai, nav gluži palikusi bez ietekmes uz tālākiem prezidenta Ruzvelta naudas eksperimentiem, kur tapat lielā nozīme piekrita Fišeram.

Ruzvelta finanšu politikas nolūks taisni bija novērst naudas izņemšanu no apgrozības (Its object is to prevent the removal of money from circulation), bet tikai ceļi bija gan citādi, nekā to paredzējusi "brīvnaudas" kustība un I. Fišers savā darbā "Stamp Scrip" +)

"Brīvnaudas" kustības, ar minēto eksperimentu un todaļejo panākumu nozīme nav meklējama jaunos vai pareizos naudas teorijas atradumos.

Naudas apgrozījuma ātruma samazināšanos, kā jau minēts, nav depresijas pirmcēlonis, bet tās simptoms;

+) I. Fisher. Stamp Scrip, 10, 14, 25, 48, 79/83, 113/117. To-morrow's Money. R. Mc. Nair Wilson. 147, 154.

ievērojot to, ka naudas apgrozības ātruma samazināšanās (un ar to cieši saistīta naudas izņemšana no apgrozības) tomēr atstāj savu ietekmi uz sāimniecības dzīvi, sekmējot cenu krišanu un līdz ar to depresijas padziļināšanu, naudas reformai, kas uz zinamu laiku šo parādību (naudas apgrozījuma ātruma samazināšanās) pārtrauc vai pat to pavirza pretējā virzienā (panākot naudas apgrozījuma ātruma palielināšanos), var būt pozitīvas sekmes zināmā pārejas laikmetā, lai gan šīnī ceļā, kā arī ar naudas reformām vien, vispār nav iespējams rast izeju no depresijas, kā to tomā, piemēram, Kitsons, kas pieturas pie uzskata, ka katra depresija ir naudas deflācijas, bet katra laba konjunktura naudas apgrozības pavairošanas rezultāts. +)

+) To-morrows money. Arthur Kitson. 58 lpp.

S L Ē G Ū M S .

Naudas apgrozības ātruma problēma ir viena no sarežģītākām naudas teorijas problēmām. Tāpat kā daudzos citos naudas teorijas jautājumos, šeit vēl līdz šim nav pamatots tāds stāvoklis, kurā būtu panākta vienprātība. Nav pat vispārpieņemta naudas apgrozības ātruma definīcija. Vecākās naudas apgrozījuma definīcijas, kas runā par pāriešanu no viena rokā otrajā, vairs neatbilst mūsdienu apstākļiem, kur naudas surogātu apgrozībai piemīt dažreiz lielāka nozīme par naudas apgrozību, bet Fišera, viena no lielākiem un labākiem naudas teoretikiem, piemērs, rāda,

ka arī jaunākās definīcijas nav iespējams konsekventi izturēt visos gadījumos. Jo Fišers uzskata naudas apgrozības ātrumu par matemātisku lielumu, bet patiesībā tas ir nenoteikts faktors, ko grūti atšķirt no apgrozībā esošas naudas.

Naudas daudzuma pieaugums apgrozībā un naudas apgrozības ātruma palielināšanās, tāpat kā naudas daudzuma krišana apgrozībā, un naudas apgrozības ātruma krišana, visai cieši saistītas savā starpā.

Ja tas tā ir, un naudas apgrozības ātrums ir nenoteikts lielums, tad Irvinga Fišera kvantitātes teorijas matemātiskais formulējums zaudē savu precīzo raksturu. Tādā ceļā nav iespējams noteikt naudas vērtību. Paliek tikai vispārīgā tendence, ka apgrozībā esošas naudas daudzumam un naudas apgrozības ātrumam pieaugot arī preču cenām vispārējā līmenī, parasti ir augoša tendence, bet apgrozībā esošas naudas daudzumam un naudas apgrozības

ātruma samazinoties, arī preču cenu līmenim ir tendence samazināties. Tā tad naudas vērtības noteikšanā ~~na~~ naudas apgrozījuma ātrums ir nenoteikts faktors, kuŗa mērīšana nav iespējama.

Ja pastāv uzskats, ka naudas apgrozības ātruma samazināšanās būtu uzskatams par saimnieciskās depresijas pirmcēloni, tad jānāk pie slēdziena, ka naudas apgrozības ātruma samazināšanās (kas cieši saistīta ar naudas izņemšanu no apgrozības) nav saimnieciskās depresijas pirmcēlonis, bet gan tās simptoms, kāpēc visādām naudas reformām, kas cenšas pavairot naudas apgrozījuma ātrumu, var būt vienīgi pārejoša nozīme.

Bet tomēr viss sacītais nenozīmē, ka būtu jāatskaas no naudas apgrozības ātruma jēdziena vispār. Ja arī naudas apgrozības ātrumam nav tik lielas nozīmes, kā to domāja dažus gadus atpakaļ, tādā finanču kapitāla zemē, kā Amerikas savienotajās valstīs, tad tomēr tas ir svarīgs, lai gan nav patstāvīgs, faktors

saiamnieciskajā dzīvē.

Sevišķi naudas emisijas politikai jārēķinas ar šo faktoru, jo naudas apgrozījuma ātrums, blakus naudas surogatu izplatīšanai, ir viens no svarīgākiem faktoriem, kas nosaka naudas emisijas apmērus tādejādi, lai izsargātos kā no inflācijas, tā arī no deflācijas briesmām.

Līdz šim visu valstu emisijas politika dibinājās uz praktiskiem piedzīvojumiem. Nākotnē, pavairojot novērojumus par atsevišķu individu, sociālo grupu, tautu, lauku un pilsētu iedzīvotāju u.c. naudas apgrozījuma ātrumu, būs iespējams naudas politiku dibināt uz tīri zinātniskiem pamatiem.

+++

L I T E R A T Ū R A S S A R A K S T S .

- ✓ 1) Philippovich. Grundriss der Politischen Oekonomie. Erster Band. Allgemeine Volkswirtschaftslehre. Neunzehnte Auflage. Tübingen. 1926.

Citēts: Philippovich.

- ✓ 2) Adolf Weber. Allgemeine Volkswirtschaftslehre. Dritte Auflage. München und Leipzig. 1930.

Citēts: Weber.

- ✓ 3) Othomar Spann. Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre. Neunzehnte Auflage. Leipzig. 1929.

Citēts; Spann.

- ✓ 4) Knut Wicksell. Vorlesungen über Nationalökonomie. Theoretischer Teil

Zweiter Band. Geld und Kredit. Uebersetzt
 von Margarethe Langfeldt. Jena. 1928.
 Zweite Auflage.

Citēts: Wicksell.

- ✓ 5) Ausgewählte Lesestücke zum Studium der
 politischen Oekonomie. K. Diehl und
 P. Mombert. Vom Geld I. IV. Auflage. Karls-
 ruhe 1923. David Ricardo. Der hohe Preis
 der Edelmetalle ein Beweis für die Ent-
 wertung der Banknoten. 62-103.
 W.N. Senior. Drei Vorlesungen über den
 Wert des Geldes. 104-149.
 J. Helfferich. Von den periodischer Schwan-
 kungen im Wert der edlen Metalle. 150-183.
- ✓ 6) Dr. Josef F. Feilin. Die Umlaufgeschwin-
 digkeit des Geldes. Berlin und Leipzig.
 1923.

Citēts; Feilin. *Feilin*

- ✓ 7) Irving Fisher. Die Kaufkraft des Geldes,
 ihre Bestimmung und ihre Beziehung zu
 Kredit, Zins und Krisen. Uebersetzt von
 Ida Stecker. Zweite Auflage. Berlin und
 Leipzig. 1922.

- ✓ 8) Irving Fisher. Stamp Scrips. Assisted by Hans R.L. Chorsen and Herbert W. Fisher. New York. 1933.
- ✓ 9) The lessons of monetary experience. Essays in honour of Irving Fisher. Presented to him on the occasion of his seventieth Birthday. London 1937.
James W. Angell. The General Objectives of Monetary Policy. 50-88 lpp.
- ✓ 10) Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Herausgegeben von Dr. Ludwig Elster. Dr. Adolf Weber, Dr. Friedrich Wiesser. Vierte Auflage. Vierter Band (Finanzen-Gut). Jena. 1927.
Art. Geld. Theorie des Geldes. 681-717.
Wiesser geschichtliche Entwicklung der Geldtheorie. 718-730 . Möldschuh.
- ✓ 11) Dr. Th. Christen. Das Geldwesen. Ein dynamisches System. II Auflage. Berlin-Leipzig-Wien. 1932.

Citēts; Christen.

- ✓ 12) Franz Hochstetter. Geld und Kredit als Störer der modernen Tauschwirtschaft.
Citēts: Hochsteters.
- ✓ 13) To-morrows money. Seven essays by seven leading monetary reformers. London. 1936.
J. Stuart Barr. The life and theory of Silvio Gesell. 13-48. Arthur Kitson. Political Economy or the Science of Robbery. 49-88.
R. Mc.Nair Wilson. The Defect of Debt. 133-154.
- ✓ 14) John Maynard Keynes. Vom Gelde (A Treatise on Money) übersetzt von Dr. Carl Krämer. München und Leipzig. 1932.
- ✓ 15) Georg Friedrich Knapp. Staatliche Theorie des Geldes. Vierte Auflage. München und Leipzig. 1933.

S A T U R A R Ā D Ī T Ā J S :

LPP.

IEVADS	2
I. NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMA JĒDZIENS.	4
II. NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMS, KĀ NAUDAS Kvantitates TEORIJAS MODIFIKACIJAS ELEMENTS	11
1) Naudas teorijas	11
2) Klasiskā naudas kvantitates teorija	18
3) Viksela teorija	23
4) Fišera teorija	33
III. APSTĀKĻI, KAS NOSAKA NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMU.....	40
1) Taupība un izšķērdība	43
2) Pirkumi uz kredīta.....	47
3) Naudas surogatu izplatīšana	50
4) Izmaksu un maksājumu termiņu sadalīšana	53
IV. NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMA MĒRĪŠANA	59
V. NAUDAS APGROZĪBAS ĀTRUMA NOZĪME SAIMNIECĪBAS DZĪVĒ	71
1) Naudas apgrozības ātrums dažādos konjunktūras posmos	71
2) "Brīnnaudas" kustība	79
SLĒGUMS	85
LITERĀTURAS SARAKSTS	89
XXXXXXXX	